

GYÖRFFY GYÖRGY

Adatok a románok XIII. századi történetéhez
és a román állam kezdeteihez

(II. rész)

Tanulmányunk második részében azokat az okleveles adatokat gyűjtjük össze, amelyek a havasalföldi román állam alapításának közvetlen előzményeire és Anjou (I.) Károly magyar királynak 1330-ban Bazaráb román vajda ellen vezetett és vereséggel végződött hadjáratára vonatkoznak.

Az előzmények és a hadjárat történetét az alábbi elbeszélő források alapján ismerjük:

a) Ioannes Kantakuzenos *Ἱστορία* c. művében, melyben az 1320 és 1356 közötti bizánci történet eseményeit rajzolja meg, elmondja, hogy Mihály vidini despota timovói cárrá választása (1323) után (1324 táján) hadat indított Philippopolis felmentésére a bizánci császár ellen az ungrovlachok (magyarországi románok) és szkíták (tatárok) segítségével.¹

b) A szerb letopiszek az 1330. évre vonatkozóan egybehangzóan közlik, hogy Mihály bolgár cár és szövetségesei, a tatárok és baszarabok a Velbuzsd-i csatában vereséget szenvedtek Decsanszki Uros István szerb királytól.²

c) Dusan István szerb király 1346-ban kiadott törvénye bevezetésében elmondja, hogy 1330. VI. 26-án a görög császár, továbbá Mihály és bátyjai: Belaur és Sándor bolgár cárok, valamint Baszarab Ivanka, Sándor cár apósa, a fekete tatárok és a „jász uraság” a Velbuzsd-i csatában vereséget szenvedtek Decsanszki Uros István szerb királytól.³

d) Az 1332-ig terjedő *Chronica Hungarorum*, ill. az ennek szövegét fenn tartó krónikavariánsok leírják Károly magyar királynak 1330. szeptember—november hónapban Bazarad román vajda ellen vezetett hadjáratát, mely Károly király seregének vereségével végződött.⁴

¹ Ioannis Cantacuzeni eximperatoris historiarum libri IV. cura J. Schopeni. Bonnæ, 1828. I. 175: ὁ δὲ τὴν τε ἰδίαν στρατιάν συναγαγὼν καὶ ἐξ Οὐγκροβλάχων κατὰ συμμαχίαν οὐκ ὀλίγην, ἔτι δὲ καὶ Σκυθικὴν παραλάβων, βασιλεῖ μὲν τῷ Ῥωμαίων Φιλιπποῦπολιν πολιορκοῦντι ἐπιέναι οὐκ ἔγνω δεῖν ἦδει γὰρ ἀξιόμαχος οὐκ ὦν. Vö. Moravcsik: Byzantinoturcica. Bpest. 1942—1943. I. köt. 178, II. köt. 194. Arra, hogy Kantakuzenos a tatárokat nevezi szkíta néven, ld. uo. 239, 240.

² Djub. Stojanović: Stari srpski rodoslovi i letopisi. Beograd—Sr. Karlovci, 1927. 78.: Let. Korovinjski: глгголю жѣ татари, басараби съ прочими; uo. 78—79: Let. Studenički: глгголють жѣ гакѣ, и татарѣ и басараби понѣтъ съ собою; uo. 79: Let. Cetinjski: ~ и Татари и Басараби ~; uo. 197: Let. Sečenički: глгголю жѣ татари, басараби съ ними; uo. 284: Chronia Serbica despotae Georgii Branković: Anno 6838 (Chr. 1330) exiit princeps Scytarum Michael czar cum magno exercitu et cum eo nationes circumpositae, Tatari et Bassarabi.

³ S. Novaković: Zakonik Stefana Dušana. Beograd. 1898. 3:... и цара рласкаго, Михаила и брата его Беласура, и Алаксинд'ра цара Българомъ, и Басарабоу Иваница, таста Алаксинд'ра цара, соумерь живоуштихъ чрьнии въ Татаръ, и господство гашко и прочинимъ съ-и-нимъ господа.

⁴ Kritikai kiadása *Domanovszky Sándor gondozásában*: Script. Rer. Hung. I. 496—500. A krónika korára ld. *Horváth János*: Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái. Bpest.

e) Petrus de Dusburg német lovag 1326-ig terjedő *Cronica terre Prussie* c. művének 1330-ig terjedő folytatása, mely valószínűleg szintén Petrus de Dusburg műve, az 1330 évre vonatkozóan leírja, hogy a magyar király seregét küldött Lokietek (Ulászló) lengyel király segítségére Colm föld ellen; ezzel egy időben isteni bosszúként a magyar királynak egy alávetett „király” ellen vezetett seregét hazatérőben a lakosok egy erdőben kidöntött fákkal részben agyoncsapták.⁵

A krónikás adatokat sok tekintetben kiegészítik az oklevelekben megőrzött adatok. Az alábbiakban 36 oklevelet közlök részlegesen és négyet teljes terjedelmében. E 40 közül 19 szerepel Hurmuzaki—Densusianu okmánytárában, 10 van egyéb helyen kiadva és 11 kiadatlan. Annak érdekében, hogy a régi kiadások öröklődő hibáitól megszabaduljunk, minden számonra elérhető oklevelet az eredeti alapján dolgoztam fel, ill. a kiadások hibáit javítottam.

Az első két közölt adatban Bazaráb még nem szerepel, viszont értesülünk Bazaráb fellépésének előzményeiről.

Az alább közölt 1317-i és egy eddig is ismert 1324-i oklevélből tudjuk meg, hogy az Árpád-ház kihalása után a szörényi bánság térségében is támadt egy tartományúr, aki a szomszédos külföldi uralkodó, esetünkben a vidini despota segítségével igyekezett uralmát megtartani. Ez az oligarcha Theodor bán, ill. fia János volt.

Theodor bán szerepel egy 1288-i oklevélben, mint akinek fivéréi, Mihály bán és Veyteh átadják Alikus (*Olykus*) nevű birtokukat (Arad megyében, a Temes folyó völgyében) leánynegyed gyanánt nővéreik férjeinek, Orosz Ivánnak és Márknak (*Iwan dicto Oroz et Marco*).⁶

Ez a Theodor bán minden valószínűség szerint azonos Csanád nembeli Veyteh-i Theodor mesterrel,⁷ aki Temes vármegye leggazdagabb földesura volt. Először egy 1285-i hamis oklevélben tűnik fel Domonkos fia Theodor, fivérével Ireneus-szal együtt, mint akik a csanádi országos közgyűlésen tanúskodtak a Csanád nem egyik ágának birtoka felől.⁸ A Theodor és Veyteh személynév divatos volt a Csanád nemzetségben, mert az említett Domokos nagyapja is Theodor volt s ennek egyik fia *Weyteh* nevet viselt.⁹ Így nevezték Temes vármegyében

1954. 259. A későbbi latin és németnyelvű krónikák (*Scriptores* II. 50, 220—222, 284 stb.) mind a fenti krónikaszcvegen alapulnak. A Képes Krónika két miniatúrát is közöl a csatáról. ld. Képes Krónika. Hasonmás kiadás. Bpest, 1964. I. 143, 146.

⁵ *Scriptores Rerum Prussicarum*. Leipzig, 1861. I. 218—219: (19.) *De vindicta domini*. Medio tempore, quo Ungari terram Colmensem destruerent, rex Ungarie cum maximo exercitu processit contra regem quendam, subditum suum. Dum regnum illius invaderet, rustici illius regionis arbores sylve, per quam oportebat Ungaros redeundo transire, serris preciderunt per medium, ut dum una caderet, tangendo aliam deprimeret et sic deinceps. Unde factum est, ut dum in reditu intrasset Ungari dictam sylvam, et rustici predicti moverent arbores, cecidit una super aliam et sic cadentes omnes ex utraque parte opprimerunt magnam multitudinem Ungarorum. — E krónikarész korára ld. uo. 4—5 és *Pothast, A: Bibliotheca historica mediæ aevi*. Berlin, 1896. II² 916. A fenti krónikaszcveg szolgált forrásul Nicolaus von Jeroschin: *Kronike von Pruzinlant c. németnyelvű verses feldolgozásának* (uo. 621), mely az 1341 előtti években készült (korára ld. uo. 292 és *Pothast* II.² 641). V.ö. *Lázárescu: Revista istorică* 21 (1935) 244—245.

⁶ *Pesty Frigyes: Krassó vármegye története*. III. Oklevéltár. Bpest, 1882. 117; *Hurmuzaki—Densusianu* I/2. 189; vö. *Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. Bpest. 1963. I. 178.

⁷ Feltételelesen azonosította már *Hóman Bálint: Magyar Történet*. Bpest, 1939. II. ⁶ 32—33. és 80—81 közti táblák.

⁸ Wenzel IX. 420; Doc. Trans. XIII/2. 276; Reg. Arp. n. 3356.

⁹ 1256: Wenzel. VII. 431; Doc. Trans. XIII/2. 23.

fekvő törzsbirtokukat is. 1319-i oklevélből értesülünk, hogy Károly király már 1319 előtt elcserélte *Weytheh*-i Domokos fia Theodor mester két birtokát *Scephel*-i és *Sohtus*-t.¹⁰ 1322-ben *Weyteh*-i Theodor mester, ill. fiai, Miklós és János 11 falujukat, főként Temes megyében, átadták sógoruknak, Omor-i Gál királyi jegyzőnek,¹¹ majd 1329-ben *Weyteh*-i Theodor fiai, Miklós és János e falvakat pénzért is eladták neki.¹² Ezek az oklevelek ugyan nem mondják Vejtehi Theodort bánnak, azonban mesternek címezik és a fentebb 20. szám alatt közölt oklevél példa rá, hogy a háromszor szörényi bánságot viselt Ugrint élete alkonyán csak *magister* címmel emlegetik. Ami Theodor és fia János lázadását és a király hűségére való visszatérését jelenti, ez oly gyakori jelenség volt a Károly-kori oligarchia történetében, hogy példa rá felesleges is.

Theodor bán és fia János lázadásáról csak keveset tudunk. Theodor bán már el volt fogva, amikor fia, János még tartotta *Myháld* (Mehádia) várát Mihály vidini despota katonai segítségével. Nyilvánvaló ebből, hogy a Mehádia és Vidin között fekvő Szörény vár is a szövetségesek: Theodorék és a vidini despota kezén volt a szörényi bánsággal együtt. Károly királynak a Mehádia megvételeére küldött seregében Széchy Pál és Bugar fia Márton játszott vezető szerepet. Hogy Jánost megadásra kényszerítsék, apját, Theodor bánt megkötözve a vár alá vitték és lófarkon vonszolták. A várát sikerült elfoglalni; utána Széchy Pál számos hazai és vidini foglyot küldött a királynak győzelmi jelképként.

Mikor játszódtak le a fenti események s mikor kerülhetett Mehádia a király kezére?

A Széchyek adománylevele, melyben Mehádia ostromáról írnak, 1317. X. 23-án kelt. Az adománylevél elbeszélő részében Mehádia ostromáról a rozgonyi csata (1312. VI. 15.) után és a Déva mellett vívott ütközet elbeszélése előtt esik szó.

A dévai csata ezideig ismeretlen a történeti irodalomban. E csatáról három, a Széchyek javára tett adománylevél szól. Eszerint Széchy Miklós és Pál vezetett hadat [Kán nembeli] László vajda fiai,¹³ valamint [Ákos nembeli] István [nádor] fiai, Miklós, Fülöp és János ellen.¹⁴ Az ütközetre Déva vára mellett került sor. Eredménye az lett, hogy László vajda fiai a király hűségére tértek (az 1317-i oklevél ui. mint *tunc infideles* beszél róluk), Széchy Miklóst pedig a király kinevezte hátszegi comesnek, ill. várnagynak. A dévai ütközet része volt annak a hadjáratnak, melyet Károly király Barsa nembeli Kopoz nádor és szövetségesei leverésére viselt. E hadjárat során Debreceni Dousa hadvezér 1316 derekán Debrecen mellett megverte Kopoz nádor seregét, 1316 júliusában megvívatta Adorján várát, ezt követően hosszan tartó ostromzárral kiéheztette Súlyomkő várában magát Kopoz nádort, majd Erdélybe vonult az ottani lázadók leverésére.¹⁵ Minthogy Ákos nembeli István Déva mellett megvert fiainak Dédesi várát szintén 1316-ban vették be, az erdélyi hadjáratot és a Déva melletti csatát 1317 nyarára kell tennünk.

¹⁰ Arch. Nat. Hung. Dl. 91197.

¹¹ *Ortway*: Temes 31; Csáky család története. Oklevéltár. Bpest, 1919. I. 47; Doc. Trans. XIV/2. 54.

¹² *Pesty*: Krassó III. 201.

¹³ Történetükre ld.: *Pór Antal*: Erdélyi Múzeum. 1891. 438. kk.; *Pataki József*: Anjou királyaink és a két román vajdaság. Kolozsvár. 1944. 11—23.

¹⁴ Történetükre ld. *Karácsonyi* I. 96, 102—104.

¹⁵ E hadjáratra ld. uo. 210; *Bunyitai*, Századok 22 (1888) 141 kk.; *Komáromy*, Turul 9 (1891) 5 kk.

A Bugar fia Márton tetteit elbeszélő oklevél 1324-ben kelt; ebben Mehádia bevételéről a Zágráb felé vezetett hadjárat után és a nyugati végekre betörő németek és csehek elleni harcok előtt esik szó. A Zágráb felé vezetett hadjáraton a Héder nembeli Henrikfiak ellen Szlavóniába intézett hadjárat értendő, melyet az alább közölt 1322. III. 16-i okmány is említ *Megeriuche* ostroma kapcsán. Ez a hadjárat 1316 nyarán zajlott le.¹⁶ A betörő németek és csehek elleni esatározások dátuma bizonytalan; ennek megállapítása azonban a felvetett kérdést nem érinti.

A fentiek alapján a Theodor bán és fia elleni hadjáratot 1316 őszére kell datálnunk.

Theodorék lázadásának időpontja tehát egybeesik Barsa nembeli Kopoz nádor és Beke, Ákos nembeli István fiai, Kán nembeli László vajda fiai, Petene fia Péter és Majos fia Majos lázadásával s ennek a szervezett megmozdulásnak része volt.

Theodor bán és fia, János legyőzete után is szerepel a magánéletben, ugyanúgy mint sorstársai, Barsa nembeli Kopoz és László vajda fiai. Theodor 1327-ben halt meg, két fia pedig 1332-ben szenvedett jószágvesztést.¹⁷ Van azonban egy családtag, aki külföldre került s ott futott be fényes pályát, ez Theodor bán sógora, Orosz Iván.

Mint említettük, Theodor bán fiverei 1288-ban egyik Arad megyei birtokukat felerészben átadták sógoruknak: *Iwan dicto Oroz*. Orosz Iván, sógora, Theodor bán 1316-i bukása után a vidini csapatokkal együtt Bulgáriába menekülhetett, mert ezt követően mint a bolgár cárok hadvezére és diplomatája tűnik fel.

Ioannes Kantakuzenos elbeszéli, hogy Terter György tirnovói bolgár cár 1322-ben uralomra jutván Philippopolist elfoglalta s őrizetére alánokból (jászokból) és bolgárokból álló sereget küldött, melynek parancsnokai egy Ina(s) nevű magyar, továbbá Itil és Temir nevű jászok voltak, a sereg vezére pedig Orosz Iván (*ἀρχοντες δὲ ἦσαν αὐτῶν ὁ τε Ἰτίλης καὶ ὁ Τεμήρης, τὸ γένος Ἀλανοί, καὶ Ἰβᾶς ὁ ἐξ Οὐγγρων; στρατηγὸς δὲ ἐπὶ πᾶσιν Ἰβᾶνης ὁ Ῥῶς*).¹⁸ Azt hiszem, hogy *Iwan dictus Oroz* és *Ἰβᾶνης ὁ Ῥῶς* azonossága nem lehet kétséges. Iván utóbb négy hónapon át megvédte Philippopolist az ifjabb Andronikos Palaialogos ostromával szemben. 1328-ban Mihály cár, a volt vidini despota, Orosz Ivánt küldte 3000 lovassal Konstantinápoly elfoglalására, 1333-ban pedig a rosokastroni győzelem után ő folytatta a béketárgyalásokat a megvert Andronikos császárral.¹⁹

Nevével utoljára 1350-ben találkozunk. Ez évben I. Lajos király az örökös nélkül elhalt Orosz Ivánka fia János Arad megyei és másutt fekvő birtokait (*possessiones Johannis filii Iwanka Ruteni . . . Azzwny, Zanad, Desk, Mygliz et Kublus . . . in comitatu Orodiansi*), melyek a koronára szálltak, udvari vitéze, László mester fiainak, Miklósnak és Pálnak adományozta.²⁰

Iván *Oroz* neve első feltűnésekor mint magyar vezetőknév szerepel. Ez jelentheti, hogy orosz származású volt, jelentheti, hogy ő maga, vagy valamelyik felmenője királyi testőr vagy ajtónálló volt (a magyar *oroz*, latin szöveg-

¹⁶ Zichy okmt. I. 160; Anjou I. 363, melynek évszáma 1316-ra javítandó. Vö.: *Karácsonyi* II. 156—157.

¹⁷ *Borovszky Samu*: Csanád vármegye története. Bpest. 1897. II. 267—268.

¹⁸ CB. I. 473.

¹⁹ *Jireček C. J.*: Geschichte der Bulgaren. Prag. 1876. 289, 291—292, 418—419.

²⁰ Zágrábi állami levéltár. Draskovich levéltár. Fasc. 12. n. 15.

ben: *Ruthenus*, szó régi jelentése ugyanis 'testőr, ajtónálló' volt),²¹ végül lehet csupán szerzett név, amint magyar nemzetségek tagjainak nevében felmerül a *Görög*, *Cseh* és *Kun* vezetéknev valamilyen kapcsolatra való emlékezősként, vagy jellemzősként.

Theodor bán tartományuraságának 1316-ban történt megszüntetése után Károly király rendezte a terület közigazgatási viszonyait. Széchy Dénest nevezte ki zsidóvári várnagynak.²² Valószínűleg ezzel egyidejűleg nyerte el Bazaráb a havasalföldi vajda (*voyvoda Transalpinus*) méltóságát. (Arra nézve, hogy ezt 16 évvel megelőzően Havasalföldön a helyi vajda mellett comesek is voltak, utal a címpulungi templomban *Laurentius comes de Longocampo* sírköve 1300-ból.)²³

A fenti megokolással Bazaráb hűbéri függésben levő uralmának kezdetét 1316-ra tehetjük. Bazaráb önállósulásának kezdetét az alábbi tények segítségével állapíthatjuk meg:

Károly király 1322. III. 16-án felsorolja a Széchyek érdemeit a rozgonyi csatában (1312), a szlavóniai *Megeriuche* vár ostromában (1316), az Uros szerb király elleni harcban (1319?),²⁴ a dévai csatában (1317) és a Bodrog folyó beszakadt jegén nyújtott életmentésben és ebben az oklevélben Dénest mehádiai és hasznosi várnagynak címezi. A mehádiai várnagyi kinevezésnek fontos külpolitikai jelentősége volt, mint ez Károly király 1329-i adományleveléből kitűnik. Ebben az oklevélben a Széchyek érdemeit szóról szóra ugyanúgy sorolja fel, mint az 1322-i oklevélben, a bodrogi életmentés elbeszélése után azonban megtoldja két további hőstettel. Eszerint Dénes mester hadat indított Bulgária ellen és elfoglalta a Bulgáriában fekvő *Guren* várat, ahonnan a tirnovoi despota ill. fejedelem emberei pusztították Magyarország végeinek lakosságát. Végül Dénest a végeken levő *Nogmyhald* (Mehádia) várnagyává a Magyarországgal szemben ellenséges bolgárok, Bazaráb havasalföldi vajda, a szerb király, valamint a tatárok ellen nevezte ki és Dénes az említett végeket sértetlenül megőrizte.

Az események kronológiájában biztos pont, hogy a bolgárok elleni hadjárat 1322. III. 16. után történt. A magyarokkal ellenséges *despot sive dux de Tornou* azonos Mihály vidini despotával, aki 1323-ban lett tirnovoi cár. A bulgáriai *Guren* várat a XV. században, mint Magyarországhoz tartozó várat említik *Gewryn*, *Gewren*, *Gyewren* néven. 1443-ban és 1445-ben Szörény és Orsova várak között sorolják fel,²⁵ s így lehet, hogy a kettő között fekvő Ada-Kaleh sziget váráról van szó. E vár elfoglalására Mihály tirnovoi cárrá választása után, legkorábban 1323-ban kerülhetett sor. A hadjárat leírásában még nem esik szó Szörény várról és Bazarábról. Ez azt jelenti, hogy Szörény vár nem volt idegen kézen és Bazaráb még fenntartotta hűbéri kapcsolatait a magyar királlyal. A *Guren* várból Magyarország végei ellen történt támadások eszerint az 1323 előtti években történtek.

A második adat látszólag ellentmond e kronológiának. Eszerint Széchy Dénest „a bolgárok, Bazaráb havasalföldi vajda, a szerb király és a tatárok

²¹ Györffy, Századok 92 (1958) 574—575.

²² E tisztségben először 1320. XII. 16-án szerepel: *Dionisius castellanus de Sydowar* (Történelmi és Régészeti Közlemények Miskolc város és Borsodvármegye múltjából 2 [1927] 177).

²³ *N. Jorga*: Geschichte des rumänischen Volkes. I. Gotha. 1905. 258.

²⁴ Zichy Ökmánytár I. 170; *Pór Antal*, Századok 22 (1888) 790. Az események előadásának sorrendje nem vág; lehet, hogy Uros ellen már 1317-ben volt egy kisebb hadjárat.

²⁵ Görényvár néven: *Csánki* II. 5, 13; *Pesty Frigyes*: A szörényi banság és Szörény vármegye története. Bpest. 1878. II. 87.

ellen" nevezték ki Mehádia várnagyává, aki ebben a minőségben 1329-ig sértetlenül megőrizte a végeket. Széchy Dénest 1320. XII. 16. és 1322. III. 16. között, legvalószínűbben 1321-ben nevezték ki mehádiai várnagynak. Ez a kinevezés fentiek szerint még nem Bazaráb ellen, hanem a Guren várból pusztító bolgárok ellen irányult. A Guren körüli harcokban ugyanis még nem esik Bazarábról szó. Az 1329-i feljegyző azonban Mehádia szerepéről írva felsorolja mindazokat, akik ellen ez 1322-től 1329-ig végvárként szerepel, s így 1323 után feltűnő támadókat is Széchy Dénes kinevezésével hoz kapcsolatba. Bazaráb, a tatárok és a szerb király ezek szerint csak 1323 után léptek az események színterére.

Ioannes Kantakuzenos szerint a románok résztvettek Mihály despotának 1323-i cárrá választása után, 1324-ben indított hadában. Bazaráb ezzel a magyar király ellenségeinek sorába lépett és e hadjárat időpontját, 1324-et tekinthetjük a fordulópontnak.

Lehetséges, hogy az Aszenidák örökébe lépő Mihály cár egy új „bolgárvlach” államot akart létrehozni, mely ezúttal már a Dunától északra is kiterjedt volna. Erre mutatnak a Dunától északra indított akciói s erre mutat, hogy Bazarábot sikerült bevonnia hadjárataiba: 1324-ben bizánciak és 1330 tavaszán a szerbek ellen. Bazarábbal való kapcsolatát azzal is elmélyítette, hogy egyik unokaöccsét, Sándort Bazaráb leányával házасította össze.

Bazaráb azonban nem adta fel viszonylagos eszelekvési szabadságát, amelyet földrajzi helyzete a magyar, bolgár és tatár uralom között biztosított neki. Szövetségben állott a tatárokkal, amit mutat, hogy minden ismert ténykedését tatárokkal együtt hajtotta végre. 1324-ben „szkitákkal” (tatárokkal), 1330-ban pedig „fekete tatárokkal” együtt segítette a bolgár cár seregét. 1326-ban Magyarország végeit Mehádia felől Bazaráb mellett „tatárok” is támadták, akik csak Bazaráb földjén át juthattak ide. Végül a Károly király elleni győzelmes akciójában „pogányok” (tatárok) is résztvettek (ld. XXXIII. okl.).

Bazaráb ugyanakkor szintén fenntartotta a magyar királlyal való hűbéri kapcsolatot; erre mutat, hogy a király 1324. VII. 26-án *woyuoda noster Transalpinus*-nak címezi.

A viszony a király és Bazaráb között 1324. VII. 26. és 1325. VI. 16. között romlott meg. A királyi kápolna ispánja 1325 nyarán Bazarábot már *Transalpinus sancte regie corone infidelis* jelzővel illeti, s a kápolnaispán oklevélből kiderül, hogy Magyarországon ekkor szóbeszéd tárgya volt egy Bazaráb ellen viselendő hadjárat. Érdekes, hogy egy magyarországi kun főúr, Parabuch fia István állította, hogy Bazaráb katonai ereje nagyobb Károly királyénál, mely nézetével szemben állt a magyar közvéleménnyel. Parabuch fia István nyilván kun kapcsolatai révén is értesült arról, hogy Bazaráb tatárokkal áll szövetségben. Az Aranyhorda, s főként nyugati része, a Kék horda ugyanis magában foglalta a régi hazájukban maradt és Magyarországról 1282-ben visszaköltözött kunokat is.²⁶

A román—kun kapcsolatok már az aszenida birodalomban kialakultak. Ugyanakkor az Olttól keletre eső síkság és a későbbi Moldva *Cumania*-hoz tartozott. Az 1247-i oklevél szerint Szeneslaus vajda *Cumania* területén lakott. Az Olttól keletre eső vidékre lokalizálhatjuk az 1285 előtt szereplő kun nevű *Dormanus* lakhelyét is. Bár a *Cumania* elnevezés tovább is megmaradt e területre

²⁶ A kunok részleges visszaköltözésére ld. *Scriptores Rerum Hung.* I. 187; Györffy: A kunok feudalizálódása. Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században. Szerk.: Székely György. Bpest. 1953. 259.

vonatkozóan a magyar király és a kun püspökség címében, a tényleges etnikai viszonyok úgy alakultak, hogy az Olttól keletre eső *terra Transalpina* (Havasalföld) román vajdaság, a Milko folyón túl levő területe „tatárok” lakta föld lett. Az elpusztult Milko városát már 1279-ben *in confinibus Tartarorum* jelölik meg.²⁷ E terület az elkövetkező évtizedekben is tatár uralom alatt állott és Tohtu khán (1291—1312) egyik fia az Alduna melletti Isakče (Sakčy) városban székelt.²⁸

A kunok és románok szimbiózisára mutat, hogy a román vezetők jelentékeny hányada kun nevet viselt a XIV—XV. században.²⁹

Ami Bazaráb nevét és származását illeti, számos kutató gondolt keleti (kun—török—tatár) eredetre.³⁰

Bazaráb nevének XIV. századi alakjai a közel egykorú magyar krónika-szövegben *Bazarad* ~ *Bazaarad* ~ *Bazaraad* (8 ízben); az oklevelekben *Bazarab* (15 ízben), *Bozorab* (2 ízben), *Bazarad* (2 ízben), *Bozarad* (1 ízben), *Bozorad* (2 ízben), *Bazara* (1 ízben); pápai oklevélben *Bazaras* (elírás); fia nevében 1345: *Alexandro Bassarati* (Doc. Val. 107); 1355: *Alexandrum Bozorabi* (Fejér IX/2. 399); *Alexander Bazaradi*! (Doc. Val. 140, Dl. 58549!); szlavóniai birtokos nevében: *Bazarad* (Anjou VI. 75); magyarországi románok nevében 1358: *Bozorad kenezius de Nogcarassou et alter Bozorad de Kyskarassou* (Doc. Val. 138); 1360: *Bazarab Longus* (uo. 147); 1398: *Janustinus Bessarabe et Custe knesii de Ruisor* (uo. 508); országnévben: 1372: *Rascie ac Basarat* (Theiner II. 116); 1372: *terra Bazarabi* (Fejér IX/5. 166); 1396: *Wlad woyewoda Bessarabie* (Doc. Val. 488). Szerb letopiszekben az 1330-i velbuzsdi esatára vonatkozóan mint népnév: *Басараки* ~ *Басараки* ~ *Басараке* ~ *Bassarabi* [plur.] (Stojanović i. m. 78—79, 199, 284); Dusan István törvénykönyvében (1346) a velbuzsdi esatára vonatkozóan mint személynév *Басаракоу Нванѣка* (Novaković: *Zakonik*. 1898. 3); 1349-i és 1357-i szerb oklevélben mint országnév: *у Басаракину земљаку* (Miklosich: *Monumenta Serbica*. Viennae, 1858 146, 161); végül Bazaráb fia Sándor szláv nyelvű cãmputungi sírfeliratán 1364: *СНЪ ВЕЛИКАГО БѢСЪРОДА БѢ* *РОБРОДА* (Hasdeu: *Din etym. magn. Romaniae*. 1894. 302; *Onciul*: *Originile principatelor Române*. 1899. 182).

Ebből az áttekintésből kiderül, hogy a román uralkodó neve a XIV. században *Basarad* ~ *Basarat* ~ *Basarab* néven szerepel; *Basaraba* alak nominativusban egyszer sem fordul elő.³¹ Így azok a névmagyarázatok, amelyek *Basaraba* alakból indulnak ki, nem fogadhatók el.

Arra, hogy e név eredetét milyen körben keressük, a következő adatok igazítanak útba: 1341-ben a Küküllő megyei Szancesal faluban szerepel egy Bazaráb nevű birtokos fia: *Egidius filius Bazarab de Zanchal* (Dl. 29128; Csánki V. 894; *Revista Istorică* 1929. 148; Doc. Trans. XIV/4. 4). Ugyanennek a falunak a neve 1347: *possessionis Zanchal alias Bezermenzanchal vocate* (Doc. Trans. XIV/4. 668); 1350: *possessione Bezermen Zanchal vocata in comitatu Kyskykullou*

²⁷ Theiner: *Mon. Hung.* I. 337.

²⁸ Bertold Spuler: *Die Goldene Horde. Die Mongolen in Russland 1223—1502*. Leipzig. 1943. 79.

²⁹ Rásonyi Nagy László: *Valacho-turcica*. Berlin. 1927; *Archivum Europae Centro-Orientalis* 1 (1935) 221 kk.

³⁰ Irodalmát ld. uo. 246; *Magyar Nyelv* 29 (1933) 166. kk.

³¹ A szláv genitivusraggal ellátott név mögött nem kell feltétlenül *Basaraba* alakot keresnünk. A szerb letopiszekben Szulejman szultánnal együtt szereplő *БАСАРАБА БЕСЕРОДА БАСАРКИ* (Stojanović 263) nem azonosítható az 1330-ban szereplő Bazaráb-bal.

(Anjou V. 411; Doc. Trans. XIV/4. 553; vö. Csánki V. 894).³² *Bezermen* vagy *böszörmény* a mohamedánok régi magyar neve. E szó végső fokon az arab *muslim* 'der sich ganz in Gottes willen ergibt, gläubiger, Muhammedaner, muselmann' (Wahrmund) szóra vezethető vissza, melyből a perzsa *muslimān* többszámmon át jutott a török nyelvekbe a *musulman* ~ *müsülman* ~ *müsürman* ~ *busurman* ~ *büürman* alak.³³

Basarab tehát a XIV. század elején — a vajdával egyidőben — egy erdélyi mohamedán neve volt. A név eredetét a mohamedán arab szókinésben meg is találjuk: *basāret* بصارت, '1. A beeing or becoming possessed of eyesight, seeing, 2. A having mental perception' (Redhouse: A Turkish and English Lexicon. Constantinople, 1921. 367, hol a török irodalmi nyelv arab jövevény-szavaként szerepel); 'action de voir, de comprendre c. ch.', 'das Sehen, Einsicht haben in eine Sache, deutliche Erkenntnis, aufmerksames Betrachten' és *basīret* بصيرة, 'intelligence, perspicacité, pénétration, soin, attention, prévoyance, vigilance, circumspection, démonstration claire, preuve, argument', 'das geistige Sehen, Einsicht, Scharfsinn, Verständnis, scharfes Eindringen in eine Sache, Aufmerksamkeit, Sorgfalt, Vorsicht, Umsicht, Wachsamkeit'. *Theol. myst.* 'der verklarte Blick oder die höhere Anschauung, welche das innere Wesen der Sache erkennen lässt' (Zenker: Arabisch—türkisch—persisches Handwörterbuch, Leipzig 1866—1877. I. 200). Ugyanebből a töből: *al Basīr* 'der Sehende' Allah egyik neve (Enzyklopaedie des Islam. Leiden—Leipzig. 1913—1930. I. 699).

Az arab *basaret* > török *Basarat* > *Basarad* szabályos nyelvi fejlemény. A *Basarab* alak másodlagosnak tekinthető. A név jelentése szerint a vallásos tiszteleti nevek közé sorolható. Hasonló, elvont fogalmat jelentő arab személy-név az említett erdélyi mohamedán körben is előfordul.

Bezermenzanchal-i *Bazarab* fiának birtoka volt 1341-ben *Zoltan* falu *Kizd* (Szászkezd—Saschiz) mellett. A *Zoltán* név, amely a X—XIII. században magyarok közt elterjedt, továbbá a XI. században egy besenyő vezér neve (*Bisseni cum principe eorum Zultan*) s a Codex Cumanicusban *soltan* 'rex, princeps' alakban jelentkezik, hasonló módon az arab *sultān* szóra vezethető vissza, melynek eredeti jelentése: 'hatalom, uralkodás'.³⁴

Arra, hogy mohamedán elemek a korai románságban feltűnnek, elég annyit felhoznunk, hogy 1360-ban a *Hatzak* vidéki kenézek között *Bazarab Longus*-szal együtt szerepel *Sarachinus Antiquus* kenéz is (Doc. Val. 147). *Sarachinus* jelentése: 'mohamedán'.

A *Bazarad* név magyarországi helynévi előfordulásai ugyanesak jellegzetesek. A mai Magyarországon e név két helynévben él; mindkettő személynévi eredetű. *Boszorád* helynév ma a Nógrád megyei Kazár falu határában található. Kazár falu nevét minden bizonnyal kazár lakosságáról kapta. Egy másik *Bozorát* helynév ma a Szabolcs megyei Pátroha falu határában él.³⁵ Pátroha faluról tudjuk, hogy a XIII. század közepétől kunok lakta hely volt.³⁶

³² Az adatokat már egyeztette Réthy László: Az oláh nyelv és nemzet megalakulása. Bpest, 1887. 182, de ebből azt a téves következtetést vonta le, hogy a *Basarab* név a *Bezerman* névből ered.

³³ *Gombocz—Melich*: Magyar etymologiai szótár. I. 530.

³⁴ *Melich János*: A honfoglaláskori Magyarország. Bpest, 1925—1929. 42; *Németh Gyula*: A honfoglaló magyarság kialakulása. Bpest. 1930. 290; *Moravcsik Gyula*: Byzantinoturcica. 1943. II. 119.

³⁵ *Mikesi Sándor*, Magyar Nyelv 37 (1941) 195, 40 (1944) 234.

³⁶ Zichy Okmt. I. 215.

Mindent összefogva e kunok között is dívó mohamedán név az arab *Basaret* névből vezethető le.

Bazaráb származásával kapcsolatban komoly formában felmerült az a vélemény, hogy apja neve: *Tocomer* a török (kun) *Toqtämür* névből származik s ez személyileg is azonosítható lenne a tatár kháni dinasztia egyik 1295-ben szereplő tagjával.³⁷

Az tény, hogy magát Bazarábot a források kifejezetten románnek és scizmaticusnak mondják s egyik forrás sem állítja róla, hogy tatár volt. Ugyanakkor az is bizonyos, hogy minden politikai akcióját tatárokkal együtt hajtotta végre. (Tatárokon jórészt a tatár uralom alatt szervezett kunokat kell értenünk.)

Mindez megérteti, hogy egy magyarországi kun főúr tisztában volt vele, hogy milyen szövetség és katonai erő áll Bazaráb háta mögött.

1326-ban erős tatár támadás érte Magyarországot. A *Cronica terre Prussie* szerint: „*Anno domini MCCCXXVI. rex Ungarie de exercitu Tartarorum, qui regnum suum depopulaverant, XXX milia interfecit*” (Script. Rer. Pruss. I. 213). A bizonyára túlzott szám szerint a magyarok a tatár seregből 30 000 embert megöltek. E győzelemről utóbb, 1331-ben Károly király a pápának is beszámolt, hogy e győzelem leírásával enyhítse az 1330-i vereségről szóló beszámolót (ld. XI. okl.). A tatárok elleni harcnak a színtere Mehádia térségében lehetett, mert az 1329. III. 27-i oklevél említi, hogy Mehádia a tatárok támadása ellen is védelemül szolgált és Széchy Pál a végeket sértetlenül megőrizte. Valószínű, hogy ebben az akcióban Bazaráb is részt vett, mert az 1329-i oklevél őt is említi más támadók között. Legalább is tudnia kellett róla, mert az ő földjén át vonultak át a tatárok.

1327. II. 1-én a pápa Magyarország főméltóságai között Bazarábhoz is intézett levelet a domonkos inquisitorok beengedése ügyében (V. okl.). Az előzményeket tudva felmerül a kérdés, hogy e levélírás mögött mi áll: Vajon a pápa nem értesült idejében a Károly király és Bazaráb között kitért ellentétről? Avagy Bazaráb az 1326-i tatár vereség után újból elismerte a hűbéri viszonyt? Ismerve azt a szoros kapcsolatot, amely a pápa és Károly király között fennállt és ismerve Bazaráb reálpolitikus hajlékonyságát, az utóbbi magyarázat látszik valószínűbbnek.

A kutatóknak további problémát okoz a szörényi bánzás helyzete ebben az időben.

A szörényi báni címet hosszabb időn át senki sem viselte. Nem említik Széchy Dénes étekfordómester, mehádiai várnagy (1321—1331) címei között, holott több tucat oklevél méltóságnévsorában szerepel, de nem említik Bazaráb nevével kapcsolatban sem, holott pl. az 1327. II. 1-i pápai levél a Magyarországon használatos hivatalos címzéssel van ellátva s az oklevél párja a szlavon bánhoz van címezve.

Az 1329-i oklevélből az tűnik ki, hogy a Szörénység korábban a magyar—bolgár végvári harcok színtere volt, s bizonyára voltak időszakok, amikor Szörény várát Mihály vidini despota birtokolta.

³⁷ *Rásonyi Nagy*, AECO. 1 (1935) 252; *Magyar Nyelv* 29 (1933) 170—171; *Elekes Lajos*: Basaraba családja. Turul. 58—60 (1944—1946) 19—28. Magam részéről — nem vitatva Bazaráb román voltát, — hajlok azon nézet felé, hogy a család kun eredetű lehetett. Erre látszik utalni, hogy eredeti címerképe a sisakon sas volt (*Elekes Lajos*: A havasalföldi vajdák címere a középkorban. Turul 56 [1942] 12—21). Ez a családi jelkép a magyar címerképekben totemisztikus eredetű, és a madár totem a török népek között általános volt (*Györffy*, Századok 82 [1958] 12—17).

Azt, hogy Szörény vár mikor és milyen körülmények között került Bazaráb kezére, az okleveles anyagból biztosan nem tudjuk megállapítani. Mindenesetre Bazarábnak a Szörénység feletti uralmát megerősítette az a kedvező külpolitikai konstelláció, amely 1330-ra előállt. Ekkor ugyanis III. Andronikos bizánci császár szövetséget kötött Mihály bolgár cárral Deconszki Uros István szerb király megtámadására és ebbe a szövetségbe bevonták Bazarábot, Mihály cár unokaöccsének apósát, továbbá a fekete tatárokat és a „jász uraságot”.³⁸

Mihály cár és szövetségesei azonban 1330. VI. 28-án Velbuzsd (Küsztendil) mellett döntő vereséget szenvedtek a szerb királytól, még mielőtt Andronikos császár a hareba beavatkozhatott volna. Maga Mihály cár is itt lelte halálát.³⁹

Biztosra vehető, hogy ez a vereség indította Károly királyt arra, hogy Bazaráb ellen hadat indítson.

A hadjárat 1330 szeptemberében Szörény vár elfoglalásával és Széchy Dénesnek szörényi bánná való kinevezésével kezdődött. A sereg az Olt gyéren lakott síkságán (Olténián) át ellátási nehézségek között vonult Argeş vár alá, ahol kisebb csatározások után Bazaráb színlegesen behódolt a királynak. Az innen hazatérő sereget — mint ezt a krónikánál autentikusabb 1331. III. 16-i oklevél közli — 1330. november 12-én (!) Bazaráb népe a szövetséges tatárokkal és magyarországi menekültekkel egy sziklahegy alatti erdei úton, mely gyepükkel el volt zárva, körülfogta és a magasból sziklával, nyilakkal, lándzsákkal és ledöntött fákkal árasztva el tönkreverte. — pontosan azzal a taktikával, amellyel 1014-ben Sámuel bolgár cár népe a Közép-Macedóniába, az ún. Nagy Vlachia, *μεγάλη Βλαχία*⁴⁰ területére nyomult bizánci sereget a Kimpulung (*Κίμβα Λόγγου*) hágó közelében egy gyepükkel elzárt szurdokban a magasból nyílzáporral megtámadta, majd miután a sereg innen sikeresen kiszabadult, Strumitza közelében egy másik szurdokban gyepük közé szorítva sziklával és hajítófegyverekkel megsemmisítette.⁴¹ Hol zajlott le Bazaráb nagyjelentőségű győzelme, mely az önálló román állam születésnapjának tekinthető?²

Az irodalomban elterjedt az a nézet, hogy a csata helye a Câmpulung és Bran (Törösvár) között fekvő *Posada*-i völgy volt. Ez a feltevés nem valószínű, mert Károly király az 1336. X. 17-i oklevél szerint az argeşi táborozás után visszafordult és a krónikák szerint vereség után Temesvárra sietett.⁴²

Giurescu és Conea véleményével egyezően⁴³ valószínűbbnek tartom, hogy a csata az Argeşből északnyugati irányban Vöröstorony felé vezető úton zajlott le, ott, ahol az út egy kisebb hágón átmegy a Lovista medencéjébe.

A helymeghatározás szempontjából a magyar krónika leírása kevésbé autentikus, mert nem szemtanútól származik és ellentétben áll az oklevelek hely-

³⁸ Jászok (alánok) ez időben több helyen laktak az Alduna medencéjében. Egyik központjuk Jasi (Jászvásár) volt. Nikephoros Gregoras szerint 1283-ban 10 000 jász költözött a Dúnától délre Bizánc határainak védelmére (*Dieterich: Byzantinische Quellen zur Länder- und Völkerkunde*. 1912. 51—52; vö. még Pachymeres II. 268 kk.). 1365-ig Vidinben is laktak jászok, amikor Kont Miklós nádor áttelepítette őket Magyarországra (*Gyárfás*, i. m. III. 500—502).

³⁹ Vö. *C. J. Jireček: Geschichte der Bulgaren* 293 kk.; *Ostrogorsky: Geschichte des Byzantinischen Staates*. München. 1940. 362—363.

⁴⁰ Nicetae Choniatae Historia ex recensione *Immanuelis Bekkeri*, Bonnæ. 1835. 841. (A forráshelyet Moravcsik Gyula szívességének köszönöm.)

⁴¹ Skylitzes, ld. *Georgius Cedrenus*. CB. II. 457—460; vö. *C. J. Jireček: Geschichte der Bulgaren* 195.

⁴² *Script. Rer. Hung.* I. 499—500.

⁴³ *C. C. Giurescu: Istoria Românilor*. Bucureşti, 1935. I. 356; *I. Conea: Corectări geografice în istoria românilor*. Bucureşti. 1938. I. cap. (Pataki József szíves közlése nyomán).

meghatározásával. A hely felkutatásához a legkomolyabb támaszpontot az alább első ízben közölt 1331. március 16-i oklevél szövege nyújtja, mely háromszor említi, hogy a vereség „sub (quodam) Lapide” történt, amelyen egy, a környezetből kiálló sziklahegyet kell értenünk.

Ami a magyar sereg veszteségét illeti, erről nagyjából képet alkothatunk a névszerint említettek sorsának statisztikájából. A hadjáratban résztvevők közül névszerint ismert 32; ezek közül a megvert sereggel visszatért 17 (Károly király, [Szécsényi] Tamás erdélyi vajda, [Lackfi] István főlovászmester, [Széchy] Dénes szörényi bán, Donch zólyomi ispán és fia László, valamint serviense Suerchek, [Csór nembeli] Tamás csőkekői várnagy, [Némaj] Kolus királyi apród, István királyi jegyző, Thatamerius prépost testvére Bakou, Bocskai Miklós, [Acsai] Berend fia Márton, Csepeli Mogh fia István, Blawch fiai, Miklós és Márton), meghalt 13 (Báthory Lőkös, [Kanizsai] Lőrinc, [Héderváry] Dezső királynéi udvarbíró, Essegvári Tamás, Pethew esiesői alvárnagy, Otel János fia, Bartal fia Péter, Endre székesfehérvári prépost, Miklós gyulafehérvári prépost, Mihály pozsegai prépost, András sárosi plébános, Péter domonkos); fogságba esett 2 (Báthory János, Nagymartoni Lőrinc); eltűnt 1 (Dema fia). Ezek szerint a sereg vesztesége kb. 48⁰/₁₀-os volt. Valamivel alacsonyabb arányra enged következtetni, hogy a kolozsvári polgárok, a medgyesi és selyki szászok csak anyagi károkat szenvedtek, s a krónika a magyar segédesapatokból csak a magyarországi kunok elhullásáról számol be.

A hadjárat további részleteire lásd az alább idézett okleveleket. E helyütt felvettem a hadjáratot említő okleveles adatokat, de mellőztem a királyi pecsét elveszését közlő sablonos formula minden előfordulásának összegyűjtését. Ez a formula belekerült Károly király minden középső pecsétjével ellátott privilégiumának átírása alkalmával az átíró szövegbe s hasonló formulát léptetett életbe I. Lajos király is 1364-ben, amidőn elrendelte I. Károly és saját okleveleinek újbóli megpecsételését és hitelesítő záradékkal való ellátását. Ezen formuláknak csak általam ismert legkorábbi előfordulásait vettem fel. Az alábbi gyűjtés bizonyára nem teljes; a további kutatás során még előkerülhet olyan ismeretlen szöveg, amely visszaemlékezik a havasalföldi hadjáratra.

I. 1317. X. 23. I. Károly, Magyarország királya *Sebret* fia *Erdeu*⁴⁴ összes felsorolt birtokát Pest, Nógrád, Zemplén és Bars megyében a Széchyeknek (*magistri Petrus de Purustyan*⁴⁵ et *Ladislau*, *item Nicolaus de Hatzak*⁴⁶ et *Paulus Symigiensis*⁴⁷ *comites et castellani nostri ac Dionisius filii Nicolai filii Iwanka de genere Bolugh*)⁴⁸ adja alábbi érdemeikért:

...cum nos contra potentiam Mathei de Trenchen⁴⁹ item filios Omodei quondam palatini, Demetrium filium Nicolai et Aba⁵⁰ in Ruzgun⁵¹ conflictum habuissimus, iidem

⁴⁴ Gyula-Zombor nembeli *Erdeu*-re ld. *Karácsonyi*: II. 109, ki tévesen azonosította a nemzetséget az erdélyi Zsombor nemzetséggel.

⁴⁵ Borostyán vár (Zemplén vármegye) ld. *Csánki* I. 333.

⁴⁶ Hatég—Hátszeg (Hunedoara — Hunyad vármegye).

⁴⁷ Somogy vármegye.

⁴⁸ A Balog nembeli Széchyekre ld. *Karácsonyi* I. 176.

⁴⁹ Trenčín — Trenchésén (Trenčín — Trenchésén vármegye); Csák nembeli Máté székhelye. Ld. *Karácsonyi* I. 296.

⁵⁰ Aba nembeli Omodeus (Amadé) nádor, Demeter és Aba. Ld. *Karácsonyi* I. 3, 9, 16.

⁵¹ Rozhanovce — Rozgony (Abaúj vármegye).

Petrus. Ladislaus, Nicolaus et Paulus magistri nobis et baronibus nostris circientibus gratiosa et manifesta exhibentes obsequia, Beke frater ipsorum uterinus in ipso conflictu viriliter dimicans in manu sinistra per gladium letaliter extitit vulneratus et quidam equus (!) noster famosus istii (!) coloris sub eodem magistro Paulo per ictus sagitarum et lancearum extitit interemptus. Ceterum cum per ipsum magistrum Paulum et alios fideles nostros Theodorum banum⁵² vinculis nostris mancipatum subter castrum ipsius Mýhald⁵³ nuncupatum transmissemus et idem magister Paulus ipsum Theodorum banum in caudis equorum sub ipso castro deduci faceret, Johannes filius eiusdem Theodori cum potentia domini dozpoth de Budinio⁵⁴ cum eodem magistro Paulo et aliis fidelibus nostris conflictum habuisset, ipse magister Paulus in ipsa pugna laudabilia nobis impendens servitia et victoriam ac triumphum reportans de eodem, de hominibus eiusdem Iohannis et dicti dozpoth nobis captos transmisit in signum victorie et vinculis mancipatos. Preterea cum iidem magistri Nicolaus et Paulus contra filios Ladislai,⁵⁵ quondam woýuode Transsilvani, tunc nostros infideles et Nicolaum, Philippum ac Iohannem filios Stephani⁵⁶ ante castrum Dewa⁵⁷ conflictum habuissent, ipsi Nicolaus et Paulus fortune casibus se pro nostra maiestate submittentem et obsequia manifesta impendentem, idem magister Paulus in ipso conflictu per ictum sagite in pede letaliter extitit vulneratus . . .

Átírta I. Károly 1329. III. 27-én s ezt I. Lajos király 1347. IV. 17-én, melynek eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 100 035 (Batthyány körmendi levéltár). Az 1317. X. 23-i oklevél eredetijét szintén Körmenten a Batthyány család levéltárában őrizték (reg.: *Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002—1599-ig.* Bpest. 1938. 33), honnan 1945 tavaszán eltűnt.

II. 1322. III. 16. I. Károly, Magyarország királya az örökös nélkül elhalt *Panith bán*⁵⁸ összes birtokait a Széchyeknek (*magistri Petrus, Nicolaus castellanus de Hoznus*⁵⁹ et comes *Sirmiensis*⁶⁰ et *Dyonisius de Sydowar*⁶¹ et de *Myhald castellanus ac magister dapiferorum nostrorum filii quondam comitis Nicolai filii Iwanka de genere Bolug*) adományozza alábbi érdemeikért:

. . . Nam humane inbecilitatis ratio informatur ab exemplo, quemadmodum cera impressionem recipit ex sigillo. Cum enim, ut inde exordiamur, Matheus de Trinchinio dampnate memorie, noster quondam infidelis, assumpta presumptione detestabili aggregata que suorum concipium, satane satellitum, nephanda caterva contra nostram maiestatem veniendo prope civitatem nostram Cassa⁶² vocatam bellum nobiscum committere non formidasset, ubi nos dei ultionum et domini exercituum pia providentia victoriam obtinuimus triumphalem, palmam victorii⁶³ reportantes, idem magistri Petrus, Nicolaus, Beke et quondam magister Paulus frater eorumdem, qui sub castro Megeriuche⁶⁴ vocato, quod per filios Herrieti,⁶⁵ tunc infideles nostros, nunc vero fideles in obprobrium nostri regiminis detinebatur, in nostris servitiis, proh dolor, ab inclusis in eodem castro sagitta letaliter sauciatus extitit interfectus, non absque sanguinis ipsorum effusione, pro regie

⁵² Csanád nembeli Vejthei Theodor. Ld. *Karácsonyi* I. 358.

⁵³ Mehádia — Mehádia (Timișoara — Temes vármegye).

⁵⁴ Mihály vidini despota, 1323-tól tirnovói cár.

⁵⁵ Kán nembeli László vajda. Ld. *Pór*, Erdélyi Múzeum. 1891. 438 k.

⁵⁶ Ákos nembeli István fiai. Ld. *Karácsonyi* I. 96.

⁵⁷ Deva — Déva (Hunedoara — Hunyad vármegye).

⁵⁸ Miskolc nembeli Panyit szörényi bán. Ld. *Karácsonyi* II. 366.

⁵⁹ Hasznos vár *Karácsonyi* II. 268 szerint Novi Bečej — Törökbecse (Torontál vármegye).

⁶⁰ Srem — Szerém vármegye.

⁶¹ Idioara — Zsidóvár (Timișoara — Temes vármegye).

⁶² Košice — Kassa (Abaúj vármegye).

⁶³ *recte*: victorie.

⁶⁴ Medjurača — Megyericse (Kriš — Körös vármegye).

⁶⁵ Héder nembeli Henrik fiai. Ld. *Karácsonyi* II. 146.

corone debita fidelitate observanda, laudabiliter coram nostre maiestatis et fidelium nostrorum oculis decertantes fideles nobis impenderunt famulatus, laudum preconia ceteris relinquentes predicanda. Preterea cum Vrosius quondam rex Rascie⁶⁶ scismaticus, eo tempore noster emulus specialis, in devastationibus possessionum nostrorum fidelium et regnicolarum nostrorum interfectionibus et in captivis vineulis abductionibus, atroces iniurias nobis multiplicatis vicibus irrogasset et nos aggregatis et convocatis regni nostri diversis nationibus in virtute valida et brachio extento hostiliter eundem regem, ut fidei predonem Crucifixi et suum regnum aggressi fuisset, dicti magistri Nicolaus et Dyonisius militiae laurea coronati quamplures de pertinentibus ad dictum regem in ore gladii perimentes et multos captos vivos cum equis et armis in signum domini nostri nobis presentantes, nostri honoris excellentiam non modicum adauxerunt. Ad hec cum castrum Deua nuncupatum, quod per filios quondam Ladizlai voýuode Transilvani infideles in nostri preiudicium detinebatur, per dictos magistros Nicolaum et Dyonisium expugnari fecissemus, iidem non absque suorum proximorum et servientium cede ac sanguinis effusione sub eodem castro viriliter dimicando, nostre sublimitatis benivolentiam pre suis consortibus sibi adipisci meruerunt. Ceterum cum vice quadam super glacies fluvii Budrug⁶⁷ consolationis causa cum quibusdam nostris fidelibus graderemur et ipsa glacies pre gravitate nobiscum existentium in plures partes rupta extitisset, prenomiatus magister Ladislaus, ne in tam formidabili mortis articulo nobis persone periculum immineret, se mortis orrende duritie exponere haud pavescens, nos de discrimine fracturarum glaciei viriliter erexit et eduxit et ipse in medio ipsius glaciei remansit, cui nisi dextra domini faciente virtutem multorum hominum auxilium confestim affuisset, vitam ibidem terminabat. Quid plura! Hii sunt, qui ewangelice scripture sequentes doctrinam tulerunt crucem suam, se et sua abnegando, et secuti⁶⁸ sunt nostram regiam maiestatem. . . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 99 892.

III. 1324. VII. 26. 1. Károly, Magyarország királya *magister Martinus filius Bugar comes de Scylag*⁶⁹ részére adományozza *Davar és Petynteluk* birtokokat Nyitra vármegyében alábbi érdemeiért:

. . . auditis revocatisque in memoriam fidelitatis et fidelium servitorum meritis, que idem cum suis filiis cum effusione sui sanguinis in fervore summe fidelitatis pro exaltatione nostri regiminis et honoris in diversis expeditionibus et agendis nostris ac specialiter in expeditione nostra, quam fecimus versus Zagrabiam⁷⁰ et in alia expeditione, quam habuimus sub castro Mýhald, ubi specialiter studiosa ipsius procuracione et fideli ministerio ipsum castrum, quod Johannes filius Theodorij bani⁷¹ contra nostram maiestatem rebelliter detinebat, recuperavimus et nostre subiecimus ditioni; item in debellando quamplures Theonicorum et Bohemorum exercitus, qui regni nostri fines hostili insultu invadere attemptarant; item in deferendo pluribus vicibus nostra (!) legationes ad Bazarab voýuodam nostrum Transalpinum, ubi sue legationis officium fideliter et laudabiliter adimplevit, nobis et regno nostro indefesse exhibuit et impendit. . . .

Eredetije a Nyitrai káptalan magánlevéltárában. Fasc. XLIV. n. 59. Ed.: Anjou II. 150—151; Hurnuzaki—Densuşianu 1/1. 591—592. Trad.: Doc. Trans. XIV/2. 129—130.

IV. 1325. VI. 18. László, a királyi kápolna ispánja előtt *Vgal-i Pál* tiltakozott amiatt, hogy a kun *Parabuh* fia István meg akarta őt ölni egy *Bazarab* felett kitört vita után.

⁶⁶ H. Uros István Milutin szerb király.

⁶⁷ Bodrog folyó (Zemplén vármegye).

⁶⁸ *recte*: secuti

⁶⁹ Sálaj — Szilágy vármegye.

⁷⁰ Zagreb — Zágráb.

⁷¹ Ld. 52. jegyz.

Nos magister Ladislaus prepositus ecclesie Týtulensis, secretarius notarius et comes capelle domini regis, artis medicine scientieque professor,⁷² damus pro memoria quod Paulus filius Iwanka de Vgal⁷³ ad nostram personaliter accedens presentiam per modum protestationis nobis significare procuravit, quod quia Stephanus filius comitis Parabuh Comani⁷⁴ in quindenis Penthecostes anno domini M° CCC° XX^{mo} quinto preteritis⁷⁵ dominum nostrum Karolum dei gratia illustrem regem Hungarie delaudasset et Bazarab Transalpinum sancte regie corone infidelem in preiudicium regalis pietatis eo modo, ut ipsius domini regis potentia potentie ipsius Bazarab non in aliquo posset contraire et equari, conlaudasset, predictum Stephanum filium Parabuh verbis correctibilibus de tali prolatione verborum suorum arguisset et nisi per aliquos consocios suos prohibitus extitisset, mox mala sibi que potuisset, ratione talium illicitorum et infidelissimorum verborum suorum inferre voluisset. Demum prelibatus Stephanus filius Parabuh pro talibus factis suis lucescente ad nonum diem ipsis quindenis Penthecostes proxime sequentem quibusdam complicitibus suis sibi adiunctis medie noctis tempore manibus potentiariis et armatis ad eum venisset et nisi iuvamine divino interveniente ipsum Stephanum vulnerando sibi precavere potuisset, precogitata malitia et rancore ipsum occidere voluisset. In cuius protestationis testimonium ipsas litteras sibi dari postulavit. Nos igitur ad huiusmodi protestationis testimonium iamdicto Paulo filio Iwanka litteras nostras duximus concedendas. Datum in Vÿsegrad⁷⁶ decimo die quindenarum Penthecostes predictarum. Anno domini supradicto.

Eredetiye: Arch. Nat. Hung. Dl. 101894, hátán zárópeesét nyomaival és az alábbi hátiratokkal: Egykorú kézírással: „Protestatoria pro Paulo filio Iwanka facta”; továbbá XV. századvégi írással folytatólag: „Quod voluit interimere (?!) Stephanum filium comitis Parabuh.”

V. 1327. II. 1. XXII. János pápa *Bazaras* havasalföldi vajdát felszólítja, hogy Magyarországnak a vajda alá vetett területén az eretnekek ellen működő domonkos inquisitorokat támogassa.

Johannes episcopus servus servorum dei dilecto filio nobili viro Basaras woyvode Transalpino salutem et apostolicam benedictionem. Indubitatum gerimus de tua nobilitate fiduciam, quod tamquam princeps devotus catholicus deo et apostolice sedi favorabiliter assistens, te reddis, prout fidedignorum testimonio letanter percepimus, ad sustentationem orthodoxe fidei velut columpnam immobilem, turrim fortitudinis et devotionis propugnaculum studio promptitudinis indefesse. Gaudemus, inquam, dum in mente revolvimus tua laudabilia opera, que dudum devotio tua ferventer exercuit et exercere non desinit ad exterminationem infidelium nationum. Cum igitur, sicut accepimus, in terris tibi subiectis in regno Ungarie consistentibus hostes crucis de remotis partibus Alamannie et Polonie et circumpositis regionibus frequenter et latenter invadant simplices et catholicos dicti regni eosque inficere et a veritatis limine deviare fallacium argumentationum impulsibus moliantur: nos volentes contra talium dolosam astutiam, ne diffusius in regno predicto huiusmodi serpat morbus, opportunum remedium per sedis apostolice diligentiam adhiberi, ac cupientes anxie, ut negotium fidei iugi profectu, elisis omnino quibuslibet erroribus, fortius invalescat, dilecto filio priori provinciali fratrum ordinis predicatorum in Ungaria aliquos de fratribus sui ordinis sue provincie idoneos in lege domini eruditos, quorum honesta conversatio exemplum tribuat puritatis et doctrinam fundant erudita labia salutarem, ad huiusmodi opus dominicum exequendum

⁷² Kaboli László, titeli prépost, utóbb zágrábi püspök majd kalocsai érsek, akit XXII. János pápa 1325-ben Károly királyhoz intézett levelében így címez: *Ladizlaus prepositus Týtulensis physicus et nutius tuus* (*Theiner*: Mon. Hung. I. 501).

⁷³ Ugal (Somogy vármegye). Ugali Pál utóbb királyi prothonotarius volt.

⁷⁴ Parabuh fia Istvánra ld. *Jakubovich* — *Pais*: Ó-magyar olvasókönyv 119.

⁷⁵ 1325. VI. 8.

⁷⁶ Visegrád (Pilis vármegye).

apostolica auctoritate deputandi per partes ipsius regni sibi per ordinem suum limitatas ipsosque amovendi, eisque amotis vel de hac luce subtractis alios similiter idoneos instituendi, quotiens sibi visum fuerit, plenam et liberam concessimus per nostras literas facultatem. Qui quidem fratres, cum per eundem priorem ad hoc deputati seu instituti fuerint, ut prefertur, iuxta et secundum instituta canonica super hiis promulgata, auctoritate predicta clero et populo convocatis, generalem predicationem in dicto regno, ubi et quotiens expedire viderint, facientes, inquisitionis officium contra labem heretice pravitate diligenter et sollicite, prout deus eis dederit, exequantur contra hereticos, credentes, fautores, defensores et receptatores eorum, iuxta et secundum eadem statuta auctoritate prefata, nichilominus in forma ecclesie ac secundum prefata statuta beneficium absolutionis impendant, et iniungant eis, quod talibus est secundum statuta huiusmodi iniungendum. Ideoque nobilitatem tuam rogamus, monemus et hortamur attente, in remissionem tibi peccaminum iniungentes, quatenus eosdem inquisitores, cum ad terras easdem declinaverint, pro reverentia divina et apostolice sedis ac nostra benigne recipias et honorifice pertractes, eis in hiis et aliis consilium, auxilium et favorem taliter impendendo, quod ipsi commissum sibi officium exequi valeant inoffense, et nos sinceritatis tue zelum possimus in domino merito commendare, tuque exinde perenne bonum, quod suis fidelibus divina clementia pollicetur, ad divini nominis laudem et anime tue salutem consequi merearis. Datum Avinione, Kalendis Februarii, anno undecimo.

Regesztája a Vatikáni levéltárban: Reg. Vat. 82, f. 5, ep. 16. Ed.: Theiner: Mon. Hung. I. 513; Hurmuzaki—Densuşianu I/1. 601; Zimmermann—Werner I. 410. Trad.: Doc. Trans. XIV/2. 212. Az oklevél rövidített regesztája a regisztrátor utasítása szerint kiegészítve.

Ugyanezen a napon a pápa hasonló tartalmú oklevelet intézett Magyarország többi világi és egyházi méltóságaihoz: I. Károly királyhoz, Mikch szlavoniai bánhoz, Tamás erdélyi vajdához, Brasso-i Salamon ispánhoz, az esztergomi és kalocsai érsekekhez és suffraganeusaikhoz, valamint a domonkosok magyarországi provinciálisához (ld. Theiner: Mon. Hung. I. 511—513).

VI. 1329. III. 27. I. Károly, Magyarország királya átírja és megerősíti 1317. X. 23-i oklevelét *Sebret fia Erdeu* birtokainak eladományozásáról a Széchyek (*magistri Petrus comes Neugradiensis et Dyonisius magister dapiferorum nostrorum castellanus de Myhald et de Haznus⁷⁷ filii Nicolai filii Iwanka fideles nostri suo item domini Andree episcopi Transilvani et Ladizlai fratrum suorum*) javára alábbi érdemeikért:

... Nam humane inbecilitatis ratio informatur ab exemplo... [*folytatólag szó szerint követi az 1322. III. 16-i oklevél narrációs részét az alábbi csekély eltérésekkel*: ... aggregata suorum... in obprobrium detinebatur nostri regiminis... laudum preconia om... Rasscie... Dionisius... Dewa... Ladislai wojuode Transilvani... adipiscei... Bodrug... Ladislaus... vitam ibidem terminabat. *E szavak után hozzátoldja az alábbiakat*:] Amplius idem magister Dionisius nisu sollicito satagens vires nostre potentie augmentare, quoddam castrum Guren vocatum in Bulgaria habitum, ex quo per gentem despoti sive ducis de Torno⁷⁸ nostri regnicole ibi in confinio constituti diris vastibus et invasionibus hostilibus ac hominum utriusque sexus captivitatibus frequentius vexabantur sue laudabilis fidelitatis studio pervigili occupavit et nostro regimini subiugavit. In cuius castris captione, quamvis ipse fere triginta personarum nobilium proximorum eius et servientum mortem fuerit peressus, tamen dictis regnicolis nostris non parva quietis comoda adinvenit pariterque regiminis nostri honorem non modice dilavit. Ultimo, quod cum nos ipsum magistrum Dionisium ad nostri regiminis augmentationem fideliter ab experto ferventem in castro nostro Nogmyhald⁷⁹ vocato in confinio existente, contra

⁷⁷ Mehadia — Mehádia és Stari Bečej — Törökbecse.

⁷⁸ Tirnovo (Bulgária).

⁷⁹ Mehadia — Mehádia.

Bulgaros, Bazarab woꝝuodam Transalpinum, regem Rascie scismaticum,⁸⁰ ymo et Tartaros fines regni nostri ubi et unitatem orthodoxe fidei continue hostiliter invadentes constituissimus, iidem de consuete sagacitatis sollicitudine contra predictos nostros et regni nostri potius autem fidei katolice inimicos dictas fines regni nostri illesas et pacificas conservavit. In quarum finium studiosa et strenua conservatione, ultra quam centum personarum nobilium proximorum eius et servientum cedem et excidium pertulit pro nobis et regno. Quid plura! Hii sunt, qui ewangelice scripture sequentes doctrinam se et sua abnegando tulerunt crucem suam et secuti sunt nostram regiam maiestatem . . .

Átírta I. Lajos király 1347. IV. 17-én, melynek eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl.100035 (Batthyány körmendi levéltár).

Ugyanez a szöveg került bele I. Károly király ugyanezen a napon (1329. III. 27.) kiadott oklevelébe, amelyben átírja és megerősíti a saját 1312. IX. 29-i oklevelét *Myskolch*-i Sándor fia András birtokainak eladományozásáról a Széchyek (ld. mint fenn) javára. Eredetije a Batthyány körmendi levéltárban (Alm. II. lad. 4. n. 66) volt 1945-ig, amikor eltűnt. Az oklevelet kiadta Leveles Erzsébet, Történelmi és régészeti közlemények Miskolc város és Borsodvármegye múltjából. 2 (1927) 180—183 számos olvasási hibával. E hibák változatként való feltüntetése szükségtelen, viszont nem hibának, hanem szövegvariánsnak tekinthetők az alábbi eltérések (a *Nam humane inbecilitatis* szavaktól kezdődőleg): . . . aggregata . . . iidem magistri Nicolaus, Petrus . . . inobprobrium nostri regiminis detineatur . . . oculis . . . laudum preconia om. . . . Wrosius . . . Rascie . . . Deua . . . Ladizlai woꝝuode Transilvani . . . Dionisium . . . adhipisci (!) . . . Bodrog . . . Ladizlaus . . . ipsius glacei (!) . . . Dyonisius . . . sollicito . . . Tornou . . . commoda . . . Dionisium . . . ymmo . . . orthodoxe . . . iidem . . . sollicitudine . . . catholice . . . strenua . . . ewangelice.

VII. 1331. III. 16. A gyulafehérvári káptalan írásba foglalja, hogy *Blawch* fiai a havasalföldi hadjáraton elvesztették Károly király adománylevelét *Saal* birtokról és tartozékairól.

Nos capitulum ecclesie Transsilvane damus pro memoria, quod constituti personarum liter coram nobis Nicolaus ac Martinus filii Blawch protestati sunt, quod cum idem Nicolaus cum domino rege uultra (!) Alpes in terram Bazarab transivisset, et cum in reversione esset sub quodam lapide, Martinus frater eiusdem supradictus quoddam privilegium ipsorum cum novo sigillo super quasdam possessiones ipsorum factum et confectum, videlicet Farkasteluk,⁸¹ Keurustelek⁸² et Saal⁸³ vocatas, a domino Karolo dei gratia illustri rege Hungarie eidem concessas, ad ipsum Nicolaum fratrem suum per eundem Martinum sub lapide, ubi erant, fuisset deportatum propter rehabendam possessionem Saal vocatam, que continebatur in eodem privilegio, quam detinent Saxones de Medies⁸⁴ et de Seelk⁸⁵ occupatam (!), super qua nunc lis inter eos ventilatur. Et quia tunc ipsi Saxones de Medies et de Seelk cum domino rege erant sub eodem monte, qui predictam possessionem detinebant, sed quia fortuna adversante feria secunda⁸⁶ cum ipsi sub eodem lapide devicti et debellati cum aliis fuissent, predictum privilegium cum omnibus rebus ipsorum, sicut ceteri in eodem exercitu existentes amiserunt. Datum sabato proximo ante dominicam Iudica anno domini M° CCC° tricesimo primo.

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 29116 hátán kerek zárópecsét nyomaival. Hátoldalán azonos kéz írásával: Protestationalis pro Nicolao et Martino filiis Blauuch super ammissione privilegii (!) sui. Reg.: Zimmermann—Werner I.441; Doc. Trans. XIV/3. 9.

⁸⁰ III. Decsanszki István szerb király.

⁸¹ Lupu — Farkastelke (Alba — Fehér vármegye).

⁸² Curciu — Küküllőkörös (Medias — Medgyes szék).

⁸³ Soala — Sály (ugyanott).

⁸⁴ Medias — Medgyes.

⁸⁵ Seica Mare — Nagyselyk (ugyanott).

⁸⁶ 1330. XI. 12.

VIII. 1331. IV. 7. Lőrinc, a *Saxardia*-i⁸⁷ monostor apátja és a konvent *Igeÿk* comesnek és fiának adja *Thimoth* fia Pál földjét alábbi érdemeiért:

... universis servitiis Igeÿk et Petri, sui filii considerans, que servitia nobis et nostro monasterio idem comes Ygeÿk exhibuit et exhibere non desinit ad presens, et quia speciali ter in presenti exercitu domini Karoli, dei gratia serenissimi regis Hungarie, dum idem dominus rex fuisset percussus et convictus per Bazarab woiuodam Transalpem (!) Olacorum, quia idem comes Igeÿk rerum suarum amissione et sanguinis effusione nobis et nostro monasterio fideliter deservivit. ...

Eredetije a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában: Oklevelek 48. szám.

IX. 1331. VII. 10. I. Károly, Magyarország királya a kolozsvári hospeseket felmenti a nádor és az erdélyi vajda ítélkezése alól s nekik adja a *Feketwerdw* nevű erdőt használatra, alábbi érdemeikért:

...circumspectis fidelitatibus fidelium hospitem nostrorum de Kuluswar,⁸⁸ qui etiam in presenti expeditione nostra, quam in partibus habuimus Transalpinis, infinita et irrecuperabilia dampna rerum et honorum ipsorum in observatione fidelitatis nobis et sacre corone debite passi extiterunt inter ceteros regnicolas nostros et perpassi. ...

Eredetije Cluj — Kolozsvár város levéltára. Fasc. I. 4. Ed.: Jakab Elek: Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez. I. Budán, 1870. 41—42; Transilvania 4 (1871) 179; Hurmuzaki—Densuşianu I/1. 616; Zimmermann—Werner I. 443—444. Trad.: Doc. Trans. XIV/3. 24—25.

X. 1331. VIII. 1. *Donch comes de Zolio*⁸⁹ egy malmot a *Neradpotoka* folyóban *Scelniche*⁹⁰ határában *Suerchek*-nek adományoz alábbi érdemeiért:

Nos magister Donch, comes de Zolio, memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit universis, quod nos pro fidelibus et meritoriis servitiis ac sanguinis effusione Suerchek, filii Pauli, filii Benus, que idem domino nostro regi et nobis in terra Bazarad ac in aliis expeditionibus domini nostri regis exhibuit et impendit, licet maiora meruisset, tamen ob recompensationem aliqualem ex amministrazione domini nostri regis locum unius molendini in fluvio Neradpotoka vocato existentem in metis populorum de Scelniche, ac unum nemus seu insulam, cuius mete inferius patebunt, eidem Suerchek dedimus et donavimus, ac per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus, de consensu et beneplacito populorum de Scelniche, qui universaliter coram nobis comparendo huic nostre donationi consensum prebuerunt et assensum. iure perpetuo, absque omni solutione census possidendum, tenendum et habendum ...

Eredetije: Arch. Nat. Hung. DL 40601.

XI. 1331. VIII. 5. XXII. János pápa, válaszolva Károly magyar király levelére, amelyben a tatárok feletti győzelemről és a saját népei által elszenvedett vereségről tudósítja, buzdító szavakat intéz hozzá.

Iohannes episcopus [servus servorum dei]. Carissimo in Christo filio Carolo regi Ungarie illustri salutem et [apostolicam benedictionem]. Ad nostram nuper veniens

⁸⁷ Szekszárd (Tolna vármegye).

⁸⁸ Cluj — Kolozsvár.

⁸⁹ Zvolen — Zólyom.

⁹⁰ Sielnica — Szielnic (Liptov — Liptó vármegye).

presentiam dilectus filius Iohannes fratrum ordinis minorum in Ungaria provincialis minister, tue celsitudinis nuncius, nobis regias litteras, per quas progressum felicem regium et triumphum gloriosum obtentum contra Tartaros fidei catolice inimicos ac casum sinistram, qui contigit proditoriis tibi et gentibus tuis paratis in regressu insidiis excellentia nunciavit regia, et super eius seriusus⁹¹ referendis fidem petiit dicto nuncio credulam adhiberi, nostro apostolatui presentavit. Quibus quidem nuncio et litteris solita benignitate receptis, ac hiis, que in ipsis continebantur litteris, et idem nuncius verbo curavit exponere, plenius intellectis, leti fuimus admodum de prosperis et super adversis tibi, fili carissime, compassi fuimus et paterna compatimur caritate, illi, qui te a tantis liberare dignatus est periculis, exolventes nichilominus in spiritus humilitate vitulum labiorum, eique preces effundentes devotas, ut tua devotio, quam ad deum et eius ecclesiam sacrosanctam dilationemque fidei orthodoxe velut Christi pugil et ipsius athleta fidei strenuus habere dinosceris, et ex qua deo acceptior efficeris, clarumque nomen tuum et famam mereris attolli non diminuta, sed aucta, te regnumque tuum prosperis faciat abundare successibus, et ab adversis sua potenti virtute protegat iugiter et defendat. Datum [Avinione] Non. Augusti. Anno Quintodecimo.

Egykorú másolata: Arch. Vat., Reg. Vat. 116, f. 125. ep. 487. Ed.: Fejér VIII/3. 538—539; Theiner: Mon. Hung. I. 544—545; Hurmuzaki—Densuşianu I/1. 617. Trad.: Doc. Trans. XIV/3. 28.

XII. 1332. II. 16. I. Károly király *Bathor*-i Briccius fiainak és utódainak árúmegállító jogot ad *Bathor* faluban alábbi érdemeikért:

... nos intuitu nostrae considerationis sublevandae et fidelium servitiorum merita, magna remuneratione digna nobilium virorum filiorum quondam comitis Briccii de Bathor,⁹² fidelium nostrorum, Ioannis videlicet comitis de Zilagi,⁹³ item domini Andreae nunc episcopi Varadiensis,⁹⁴ Leucus et Nicolai considerantes, quas et quae ab eo tempore, quo culmen regiminis Hungarici per dei clementiam sumus adepti, cum sedula sollicitudine et strenua fidelitate laborantes et in nostris ac in regni nostri negotiis prosperis et adversis, fortuitis et inopinatis casibus se exponentes, exhibuerunt nobis et impenderunt, cognatos et propinquos ac universa ipsorum substantia invasioni, proditioni et destructioni infidelium nostrorum relinquendo, ex quibus nonnulli propter infinita damna, rerum afflictiones diversas et ludibria, nonnulli etiam in ore gladii pro fidelitate debita sunt occisi et nupernis temporibus predictus Leucus frater ipsorum constanter ab initio radicare⁹⁵ fidelitatis observantia in terra Transalpina, ubi cum gente nostra valida personaliter adherentes per gentem Bazarab dictam, terram nostram Transalpinam indebite occupantis (!), nobis hostiliter obviantis, in nostris servitiis, proh dolor extitit interemptus, dictusque magister Ioannes captivitatem ibidem fuit perpressus, hos enim cognovimus ex multis probabilibus coniecturis et cognoscimus in presenti et pro certo credimus in futurum pro fidelitate nobis et filiis nostris observanda non vereri mortis minas, nec rerum damna, nec personarum pericula, quae humanam consueverunt fragilitatem a bono operationis incepto proposito revocare. . . .

Átírta Ulászló király 1512. V. 3-án; ennek XVI. századvégi másolata: Arch. Nat. Hung. Dl. 22478. Ugyanezen a számon megtalálható az 1512. V. 3-i átiratnak 1537. VII. 30-án János király, 1617. XII. 10-én az esztergomi káptalan, 1618. V. 10-én II. Mátyás király, 1667. XI. 2-án I. Lipót király által eszközölt átiratának 1669. VII. 5-i hiteles másolata.

⁹¹ serio suis *coni. Densuşianu.*

⁹² Bátor (Szabolcs vármegye); az erdélyi fejedelemséget viselt ecsedi Báthory család ősei a Hont—Pázmány nemzetségből.

⁹³ Sălaj — Szilágy megye.

⁹⁴ Oradea — Nagyvárad.

⁹⁵ *recte*: radicate

XIII. 1332. XI. 2. I. Károly, Magyarország királya *Perueyn-i*⁹⁶ Miklós comes kérésére átírja 1325. XII. 23-án kiadott oklevelét.

...cum nos anno domini M° CCC° XXX^{mo} ad visitandam terram nostram Transalpinam cum quadam particulari gente nostra accessissemus et eam pacifice perambulassemus, in exituque nostro abinde Basarab infidelis noster Transalpinus preconcepta infidelitatis nequitia sub fiete pacis astutia in quodam loco nemoroso et silvoso indaginumque densitate firmato quadam particulam gentis nostre hostiliter invasisset, in cuius invasionis hostilis insultu magister Endree, Albensis⁹⁷ ecclesie prepositus, aule nostre vicecancellarius, bone memorie, suam vitam nostrumque sigillum perdidisset. . . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 2331. Ed.: Anjou II. 628—629; Hurmuzaki—Densuşianu I/1. 623—624. Trad.: Doc. Trans. XIV/3. 282—283.

XIV. 1332. XI. 22: I. Károly, Magyarország királya *Kuchk-i*⁹⁸ Sándor fia György mester kérésére átírja 1323. VI. 19., 1323. X. 31. és 1327. XII. 10-i okleveleit:

...cum nos anno domini M° CCC^{mo} XXX^{mo} ad visitandam terram nostram Transalpinam cum quadam particulari gente nostra accessissemus et eam pacifice perambulassemus, in exituque nostro ab inde Bazarab wüoda noster Transalpinus, preconcepta infidelitatis nequitia, sub fiete pacis astutia in quodam loco nemoroso et silvoso indaginumque densitate firmato, quadam particulam gentis nostre hostiliter invasisset, in cuius invasionis insultu, magister Endree, Albensis⁹⁹ ecclesie prepositus aule nostre vicecancellarius, bone memorie, vitam suam nostrumque sigillum perdidisset. . . .

Eredetije: A győri káptalan országos levéltárában. Pápóczi prépostság iratai A. I. 8. Ed.: Hazai okmánytár I. 164—166. Reg.: Doc. Trans. XIV/3. 285.

XV. 1332. XI. 26. I. Károly, Magyarország királya átírja és megerősíti az 1332. VI. 22., 1332. VI. 25., 1332. VII. 22., 1332. VIII. 12. és 1332. IX. 7. napokon *Praytunpron*¹⁰⁰ birtokról kiadott okleveleit *Mortun-i*¹⁰¹ Simon fiai, Pál országbíró és *Lőrinc Zarand-i*¹⁰² ispán részére alábbi érdemeikért:

... in memoriam revocantes preclaras fidelitates et servitorum eximia merita, que nobis iudem comes Paulus, iudex curie nostre et magister Laurentius comes de Zarand, filii Symonis, in diversis expeditionibus nostris, prosperis et adversis cum omni fidelitatis studio laudabiliter impenderunt, et specialiter nam cum exercitum nostrum, regio edicto convocatum movissemus et quedam confinia regni nostri, que in terra Transalpina per Bazarab, filium Thocomerii¹⁰³ seismaticum in nostrum et sacre nostre corone non modicum derogamen delinebantur et detinentur, adissemus, idem Bazarab infidelis Olacus noster, maligno inductus consilio, non verens, nec attendens, ut qui naturali domino resistere moliantur, divinis dispositionibus manifeste videntur obviare, sua maleficia, in mentis secreto concepta, in opus producere non expavit et se nostre

⁹⁶ Perin — Perény (Abaúj vármegye); Perényi Miklós nádori albíró, sárosi ispán volt.

⁹⁷ Székesfehérvár (Fejér vármegye).

⁹⁸ Köcsk (Vas vármegye); Héder nembeli Köcski Sándor országbíró volt (1325—1327).

⁹⁹ Székesfehérvár.

¹⁰⁰ Breitenbrunn — Fertőszéleskút (Sopron vármegye).

¹⁰¹ Mattersdorf — Nagymarton (ugyanott). A spanyol Bajóti Simon nemzetségéből származó Nagymartoni Pál országbíró (1328—1348).

¹⁰² Zarand — Zaránd (Arad — Arad vármegye).

¹⁰³ A név *Thotomerii*-nek is olvasható; a c és t megkülönböztetése itt kétséges.

maiestati seditiose et proditionaliter opposuit ausu temerario preliantem, ubi non paucorum regni nostri nobilium, mere fidelitatis fervore prefulgentium capita necis periculum subierunt, ubi multorum regnicolarum nostrorum fidelitates indicibilis sanguinis eorum effusio patefecit, ubi non modice captivaciones, tormentationes, excidia et rerum pericula Hungarice nationis extiterunt, idem magister Laurentius virtutem virtuti accumulans, ut vir strenuus et miles intrepidus viriliter dimicavit; cuius militie argumentum rubrica proprii sanguinis et cruoris nimia effusio demonstravit, nam nobis et regni nostri baronibus cernentibus in manu sinistra incurabiliter extitit vulneratus. Quid plura! Ymo non metuens mortis, periculum et rerum dampna sibi imminere pro defensione nostre maiestatis, captivitati se submitit. . . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 2733. Ed.: Fejér VIII, 3. 623—627; Hurmuzaki—Densušianu I/1. 624—626. Trad.: Doc. Trans. XIV/3. 286—288.

XVI. 1332. Az egri káptalan előtt *Bachka*-i¹⁰⁴ András fia, Miklós mester, testvérei András és László beleegyezésével *Petury*¹⁰⁵ nevű birtokát *Zobouch* vármegyében officiálisuknak, *Petew* comesnek, továbbá János és István nevű testvéreinek adja alábbi érdemeiért:

. . . quia idem Peteu cum dictis fratribus suis de pueritie temporibus ipsorum, ipsi et dicto Andree patri eorum iam defuncto diversis casibus fortune se ipsos pro eisdem submittentes diversa servitia multa laude digna cum sumpme fidelitatis cultu impendissent, tum in reconpensationem dictorum servitorum, tum etiam, quia dictus comes Nicolaus¹⁰⁶ in terra Bazara (!) wojuode Olachorum, ubi multi ex Hungaris cruerunt ab Olachys, in mortem ipsius anhelantibus, viriliter dimicando cum effusione sui sanguinis ipsum defendisset . . .

Eredetije: Leleszi káptalan országos levéltára (1954-ben Jasov, Archiv) Acta ann. 1332. n. 10. — XVIII. és XIX. századi másolata: Arch. Nat. Hung. Dl. 9719 és 72376. Reg.: Fejér VIII, 6 124—125 (a fenti idézet nélkül); Századok 5 (1871) 610 (a fenti idézet kivonatával).

XVII. 1333. I. 2. I. Károly, Magyarország királya *Heweswyuar*-i¹⁰⁷ várjobbágyokat és várnépeket, névszerint: *magister Mark vicecastellanus de Baluanus*¹⁰⁸ *et Thomas frater suus, filii videlicet Nicolai filii Bartalei, servientes magistri Stephani dicti Pagan fidelis et familiaris (!) castellani magnifici viri Thome wojuade Transsilvani et comitis de Zonuk*¹⁰⁹ *proximi nostri carissimi, item Fagach et Johannes filii Jacobi filii iam dicti Bartalei, iobagiones et conditionarii castrenses de Fagach de comitatu Heweswyuar*, az országos nemesek közé emel alábbi érdemeikért:

. . . dum nos pridem in partibus Transalpinis contra Bazarab magnificentum (!) et notorium nostrum infidelem, simul cum potioribus regni nostri, prelati et baronibus ac nobilibus, necnon regnicolis nostris pro recuperandis ipsis partibus fuisset, idemque tamquam vir iniquus (!) et dolo plenus ac nequitia contra particularem gentem nostram agregata (!) sibi quadam potentia et societate Olakali fraudulenter fide sua mediante, in

¹⁰⁴ Bačka — Bacska (Zemplín — Zemplén vármegye). András és fiai, akik a Guth-Keled nemzetségből származnak, az erdélyi fejedelemséget viselt Bocskai család ősei. Ld.: Karácsonyi II. 57, 60.

¹⁰⁵ Lövőpetri (Szabolcs vármegye).

¹⁰⁶ *recte*: Peteu.

¹⁰⁷ Heves (Heves vármegye).

¹⁰⁸ Unguraş — Bálványos (Belső-Szolnok vármegye).

¹⁰⁹ Szolnok (Külső-Szolnok vármegye).

quodam loco condenseo et obscuro ipsam gentem nostram invasisset, Pethew filius Stephani, proximus eorundem, vicecastellanus dicti Thomae voeuade (!) de Chychow et Petrus filius dicti Bartalei pro defensione et augumento (!) nostri honoris et regnicolarum nostrorum viriliter dimicantes in area certaminis, iidem per dictos infideles Olacos fuerunt interenti. . . .

Eredetiye: Arch. Nat. Hung. Dl. 30625. Ed.: Pray: Annales regum Hung. II. 25—26; Fejér VIII/3. 679—681; Transilvania 4 (1871) 180—181; Hurmuzaki—Densuşianu I/1. 626—627; Zimmermann—Werner I. 458—459; Doc. Trans. XIV/3. 573. Trad.: Doc. Trans. XIV/3. 291—292.

XVIII. 1333. IX. 19. Erzsébet, Magyarország királynője utasítja *Willermus*¹¹⁰ *Sepus*-i¹¹¹ és *Wjvar*-i¹¹² comest, hogy védelmezze Lukács fia *Dema* özvegyének és Havasalföldön eltűnt fiának jogait:

... Conqueritur nobis nobilis domina relicta Dema filii Luca, quod Donch filius Nicolai, pro eo, quod solatio filii sui sit destituta, de possessione sua Bolug¹¹³ vocata ipsam et suas filias eiecerit minus iuste, cum tamen ipsa domina filium suum vivere asserat in terra Transalpina, quem ipse¹¹⁴ Donch dicit decessisse ab hac luce. Dimisso igitur hoc articulo, cum consuetudo regni requirat, quod nulla viduarum de possessione sui mariti eici debeat, donec de dotalitiis et filiali quarta sibi ad plenum satisfiat, idcirco fidelitati vestre precipiendo mandamus, quatenus prefatam dominam cum filiabus suis in possessione predicta restitui faciatis et ipsam in ea manuteneatis, donec sciatur veritas de filii sui morte vel de vita . . .

Eredetiye: Arch. Nat. Hung. Dl. 85227, (Sztáray lt.). Ed.: A Sztáray család oklevéltára. Szerk.: Nagy Gyula. I. Budapest. 1887. 80. Trad.: Doc. Trans. XIV/3. 303—304.

XIX. 1333. XI. 25. I. Károly, Magyarország királya átírja 1323. XII. 24-én kiadott oklevelét *Keek*¹¹⁵ birtokról Michael filius Zalouch részére.

... cum nos anno domini M^o CCC^{mo} tricesimo ad visitandam terram nostram Transalpinam accessissemus et eandem pacifice perambulassemus, in exitu nostro de eadem Bazarab vojúoda noster Transalpinus ex preconcepta infidelitatis malitia sub fide pacis nequitia in quodam loco memoroso et condenseo quandam particulam gentis nostre hostiliter invasisset, in cuius hostilis invasionis insultu magister Endre, Albensis¹¹⁶ ecclesie prepositus, aule nostre vicecancellarius bone memorie vitam suam nostrumque sigillum perdidisset . . .

Eredetiye: Miskolci állami levéltár. Képes család iratai.

XX. 1334. VI. 2. I. Károly, Magyarország királya *Seguar*-i¹¹⁷ *Leurenthe* fia Tamás fiainak, Miklósnak és Jánosnak visszaadja a *Seguar*-i és *Bylge*-i¹¹⁸ vámot atyjuk alábbi érdemeiért:

¹¹⁰ A délfancia-nápolyi eredetű Drugeth Willermus.

¹¹¹ Spiš — Szepes.

¹¹² Abaújvár.

¹¹³ Blažice — Balogd (Abaúj vármegye).

¹¹⁴ „Nicolaus” törölve a szövegből.

¹¹⁵ Kék (Szabolcs vármegye).

¹¹⁶ Székesfehérvár.

¹¹⁷ Esegvár (Veszprém vármegye); Lőrinte nembeli Tamásra ld. *Karácsonyi* II. 352.

¹¹⁸ Billege, ma puszta (ugyanott).

...considerantesque fidelitatem et fidelium servitorum merita prefati Thome patris eorum, quam in expeditione nostra contra Bazarab similiter infidelem nostrum pridem mota exhibuit, ubi etiam idem Thomas diu dimicando inter alios regnicolas nostros interemtus extitisset. . .

Eredetiye: Arch. Nat. Hung. Dl. 40668. Ed.: Anjou III. 78—79; Hurmuzaki-Densuşianu I/1. 628—629. Trad.: Doc. Trans. XIV/3. 322—323.

XXI. 1334. VII. 3. I. Károly, Magyarország királya a Becsei¹¹⁹ (*magistri Thwteus et Wezews comites Borsyensis*¹²⁰ *comitatus et castellani de Lewa*)¹²¹ kérésére átírja saját 1325. IV. 14-i oklevelét:

...quoddam privilegium nostrum priori sive mediocri sigillo nostro, videlicet quod in partibus Transalpinis in expeditione nostra casualiter extitit amissum, consignatum . . .

Eredetiye: Arch. Nat. Hung. Dl. 76484. Ed.: Zichy okmánytár I. 424—427. Reg.: Doc. Trans. XIV/3. 324.

XXII. 1334. VII. 21. I. Károly, Magyarország királya átírja 1324. VII. 14-én kelt oklevelét Bud fia, Péter, Imre, László és Donch részére *Panatornoucha* Ung¹²² megyei birtokról:

...quoddam privilegium nostrum priori sigillo nostro sive mediocri, videlicet quod in partibus Transalpinis in expeditione nostra amissum extitit casu accidente consignatum . . .

Eredetiye: Arch. Nat. Hung. Dl. 73388 (Both levéltár). Reg.: Turul 19 (1901) 39.

XXIII. 1334. IX. 11. I. Károly, Magyarország királya *Bura*¹²³ birtokot István királyi jegyzőnek adományozza alábbi érdemeiért:

...consideratis fidelitatibus et fidelium servitorum meritis magistri Stephani specialis notarii aule nostre, quibus nobis meruit complacere et se reddere gratiosum, specialiter in memoriam revocantes sanguinem suum, qui in terra Transalpina effusus extitit . . .

Átírta a budai káptalan 1334. IX. 26-án, ezt pedig I. Károly király 1335. VIII. 17-én, melynek eredetiye: Arch. Nat. Hung. Dl. 2869. Ed.: Anjou III. 102—103; Hurmuzaki—Densuşianu I/1. 632 (partim). Reg.: Doc. Trans. XIV/3. 338.

XXIV. 1335. I. 13. I. Károly, Magyarország királya átírja és megerősíti a *Bura* birtok adományozásáról szóló 1334. IX. 11-i és 1334. IX. 26-i okleveleket István királyi jegyző részére, hivatkozással alábbi érdemeire:

...circumspectisque fidelitatibus et fidelium servitorum meritis ipsius magistri Stephani specialis aule nostre notarii, quibus nobis eo fidelis, quo ferventius a iuventu-

¹¹⁹ A Bátmonostori vagy Becsei Töttös családra ld. *Karácsonyi* I. 226.

¹²⁰ Tekov — Bars vármegye.

¹²¹ Levice — Léva (ugyanott).

¹²² Tarnovce — Ungtarnóca.

¹²³ Tiszabura (Szolnok vármegye).

tis sue tempore sollerti diligentia studuit conplacere et se reddere gratiosum ac acceptum, in quibus noster regius animus mitissime conquievit, recordantes nichilominus effusionem sui cruoris in terra Transalpina pro exaltatione et augmento nostri nominis ac honoris et regni, nec non defensione sacre corone regie factam . . .

Átírta Károly király 1335. VIII. 17-én, melynek eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl.2869. Ed.: Anjou III. 194—195; Hurmuzaki—Densuşianu I/1. 635—637. Reg.: Doc. Trans. XIV/3. 343.

XXV. 1335. V. 19. I. Károly, Magyarország királya átírja Péter fia Tamás¹²⁴ *Chokakw-i*¹²⁵ és *Geztus-i*¹²⁶ várnagy részére saját 1333. I. 9., a szenternyei (szerémi) káptalan 1334. VIII. 22. és a kőki káptalan 1334. XII. 17. és 1335. III. 29-i okleveleit *Chentej* és *Pordan* Bodrog megyei birtokokról alábbi érdemeiért:

. . .consideratione specialis et perpetue memorie commendabilis servitii dicti magistri Thome, quod nobis in terra Transalpina, ubi per Bazarab Olacum et filios eius dictam terram nostram Transalpinam in preiudicium sacri diadematis regii et nostri infideliter detinentes nobis et valide genti nostre, ibidem nobiscum habite, hostilis insultus semel et secundo in quibusdam locis districtis et silvosis, indaginibusque firmis et stipatis seivissime obviavit, semper iuxta latus nostrum, zelo sincere fidelitatis pre cunctis existendo et inter cetera sue strenuitatis studia, quotiens equum (!) nostrum sub nos habitum cespitari et fatigari cernebat, equum (!) suum totiens subtus nos, si necesse fuisset, dare volens, et in indubitate mortis periculo pro nobis pedes remanere non formidans, exhibuit laudabiliter et impendit . . .

Átírta I. Lajos király 1354. X. 21. melynek eredetije Arch. Nat. Hung. Dl.58535. Ed.: Fejér IX/2. 307—309; Hurmuzaki—Densuşianu I/2. 34—36.

XXVI. 1335. VI. 22. I. Károly, Magyarország királya Péter fia Tamás mester, *Chokakw-i* és *Geztus-i* várnagy¹²⁷ részére átírja 1331. VII. 27-én és 1332. VI. 14-én kiadott okleveleit Esztergom városi birtokairól, egyebek mellett alábbi érdemeiért:

. . .consideratione specialis et perpetue memorie commendabilis servitii dicti magistri Thome, quod nobis in terra Transalpina, ubi per Bazarab Olacum et filios eiusdem dictam terram nostram Transalpinam in preiudicium sacri dyadematis regii et nostri infideliter detinentes et valide genti nostre ibidem nobiscum habite hostilis insultus semel et secundario in quibusdam locis districtis et silvosis indaginibusque firmis stipatis seivissime obviavit, semper iuxta latus nostrum zelo sincere fidelitatis pre cunctis existendo et inter cetera sue strenuitatis studia quotiens equum nostrum sub nos habitum cespitari et fatigari cernebat, equum suum totiens subtus nos si necesse fuisset dare volens et in indubitate mortis periculo pro nobis pedes remanere non formidans exhibuit laudabiliter et impendit . . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl.2673. Ed.: Fejér VIII/4. 57—60 (partim); Anjou III. 174—177; Hurmuzaki—Densuşianu I/1. 633—634 (partim). Reg.: Zimmermann—Werner I. 467; Doc. Trans. XIV/3. 349—350.

¹²⁴ Csór nembeli Tamásra ld. *Karácsonyi* I. 385.

¹²⁵ Csókakő (Fejér vármegye).

¹²⁶ Várgesztes (Komárom vármegye).

¹²⁷ Ld. az előző három jegyzetet.

XXVII. 1335. VII. 13. I. Károly, Magyarország királya Simon fia Miklós, *Scepus*-i¹²⁸ és *Lybljov*-i¹²⁹ alvárnagy kérésére átírja saját 1329. V. 13-i oklevelét *Edusturnja* Szepes megyei birtokról:

... quoddam privilegium nostrum sigillo nostro mediocri, in partibus Transalpinis deperdito, consignatum ...

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 71634. Ed.: Michael Schmauk: Supplementorum analectorum terrae Scepusiensis. Pars. II. Szepesváraljae 1889. 88—89; Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez I/1. Budapest. 1919. 69—70; Reg.: Doc. Trans. XIV/3. 355.

XXVIII. 1335. XI. 2. I. Károly, Magyarország királya átírja saját 1328. VI. 22-i oklevelét Tamás erdélyi vajda¹³⁰ részére a pecsétre vonatkozó alábbi megjegyzéssel:

... quoddam privilegium nostrum sigillo nostro mediocri, quod in partibus Transalpinis quodam casu inopinabili extitit amissum ...

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 2499. Ed.: Anjou III. 207—210; Hurmuzaki—Densúsiánu I/1. 638—639. Reg.: Doc. Trans. XIV/3. 362—363.

Ugyanezen a napon azonos szöveggel írták át Tamás erdélyi vajda többi okleveleit, így az 1327. IX. 8-i oklevelet két példányban: Arch. Nat. Hung. Dl. 2424 és 2425; Ed.: Fejér VIII/4. 83—85; egy 1327. IX. 9-i oklevelet: Dl. 2426; egy másik 1327. IX. 9-i oklevelet két példányban: Dl. 2427; egy harmadik 1327. IX. 9-i oklevelet: Dl. 2428; egy 1327. XI. 27-i oklevelet: Dl. 2431; egy másik 1327. XI. 27-i oklevelet: Dl. 2433. E sablonossá váló formula további előfordulásait nem említem. Ld. pl. a kifejezésekben kisebb eltérésekkel 1336. II. 18: Zimmermann—Werner I. 471—472; Doc. Trans. XIV/3. 367; — 1337. II. 1: Fejér VIII/4. 219—220. — 1338. VI. 18: Bánffy család okmánytára I. 101—103; Doc. Trans. XIV/3. 473; — 1341. II. 8: Zimmermann—Werner II. 512—513; — 1345. VII. 28: Thallóczy—Horváth: Alsószlavóniai okmánytár 56—58; Smečniklas XII. 665—669; Doc. Trans. XIV/4. 247; — 1370. VIII. 20: Zimmermann—Werner II. 357—358.

XXIX. 1336. X. 17. I. Károly, Magyarország királya megerősíti *Thatamerius* székesfehérvári prépostot¹³¹ és testvéreit, *Bako*-t és Istvánt *Ryunuk*¹³² birtokában alábbi érdemeikért:

... accepta multiplicia obsequia ipsius domini Thatamerii prepositi, tam prius ante ademptionem dicti honoris sui vicecancellariatus a plurium temporum curriculis curiam nostre maiestatis continuando et in eadem residendo, quam post iamdictam suam promotionem in preposituram et vicecancellariatus nostri officium cum sollicitudine debita et iugi laborum instantia pro excellentia regii culminis et nostri honoris exhibitas et impensa, ac etiam sinceris famulatus preminati Bakonis fratris sui, quibus idem a sue pueritie tempore curiam nostram sequendo et in eadem circa nostros fideles et dilectos indesinenter commorando et conversando ac in cunctis nostris et regni nostri expeditionibus, nec non etiam ad loca diversa in deferendis nostris specialibus legationibus se et sua fortune casibus exponendo, specialiter dum nos cum tota gentis nostre potentia terram Transalpinam visitassemus, idem ex mandato magnifici viri Thome woywode Trans-

¹²⁸ Spišské Hrad — Szepesvár (Spiš — Szepes vármegye).

¹²⁹ Lublovna — Lubló (ugyanott).

¹³⁰ Kácsik nembeli Szécsényi Tamásra ld. *Karácsonyi* II. 267.

¹³¹ Tatamér székesfehérvári prépost királyi alkancellár volt 1331—1351.

¹³² Rönök (Vas vármegye).

silvani,¹³³ domini sui, post nos et ipsum dominum suum in occultis legationibus et factis cum paucis personis hominum sua sagaci industria se ab adversariis mirabili occasione et excusatione a mortis periculo defensando et pariter expediendo properavit et recte sub castro Argýas¹³⁴ nos adiunxit, ubi nobis cum toto exercitu de eius fortuito adventu ammirantibus in servitiis sibi iniunctis et per eum assumptis commendabiliter se expedivit, unde tamen post hec in reversione sine gravi vulneris susceptione vix evasit, se etiam pre nimia sui cruoris effusione et forti dimicatione successu temporum unius dextri oculi lumine postmodum extitit privatus pariter et orbatus, studuit complacere et se reddere utique gratiosum et acceptum recordatis et in memoriam nostre maiestatis revocatis . . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 94069. Ed.: Anjou III. 290—298; Hurmuzaki—Densuşianul I/1. 645—647. Reg.: Doc. Trans. XIV 3. 398—399.

XXX. 1347. VI. 30. I. Lajos, Magyarország királya átírja és megerősíti 1343. I. 13-án kiadott oklevelét *Symontornya* vár¹³⁵ adományozásáról István erdélyi vajda¹³⁶ és *Zonuk*-i¹³⁷ comes részére családtagjainak érdemei között az alábbiakat beszélván el:

. . .sane cum prelibatus genitor noster ad recuperandas regni sui partes Transalpinas cum valido suo exercitu accedendo. ante castrum Argýas¹³⁸ castra metatus fuisset, idem Stephanus nunc woyuoda. tunc magister agasonum et maior exercitus patris nostri existens, consuete fidelitatis fervore semper lateri eiusdem patris nostri adherens. sex ex infidelibus scismaticis fideles homines patris nostri infestantibus captivando adduxit patri nostro, quamplures interficiendo ex eisdem; posthec dum idem pater noster de ipsis partibus Transalpis (!) rediret. eundem per dei clementiam idem Stephanus nunc woyuoda, ab insidiis ipsorum infidelium precavendo, ubique liberatum reduxit sanum et incolumem absque lesione aliquali et ibi sub ipso Stephano woyuoda valde bonus equs(!) extitit interfectus. . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 3553. Ed.: *Nagy Imre*: Sopron vármegye története. Okleveltár. I. 196—201. Reg.: *Pray Georgius*: Specimen hierarchiae Hungaricae. . . Posonii et Cassoviae. 1776—1779. I. 420—421; *Katona*: Historia critica VIII. 642—643; Doc. Trans. XIV/4. 327 (Pray kivonatából).

XXXI. 1347. VIII. 10. I. Lajos, Magyarország királya *Chepel*-i¹³⁹ *Moogh* fia István hospesnek adományozza *Labadasvossyan* birtokot Fejér vármegyében alábbi érdemeiért:

. . .declaratis suis fidelitatibus, specialiter autem morte Johannis dicti Otel filii sui, qui in terra Transalpina in expeditione domini Karoli olim incliti regis Hungarie, genitoris nostri carissimi contra Bozarad Olacum, tunc regni et sacre corone infidelem habita per homines eiusdem Bozarad in servitiis eiusdem domini Karoli, olim incliti regis Hungarie, patris nostri interemptus extitisse perhibetur, in memoriam nostri revocata et ipsius Stephani filii Mogh proprii sanguinis effusione et mutilativis letalibus vulneribus demonstratis, que etiam in vultu suo cunctis cernentibus paterent evidenter, ipse enim in

¹³³ Ld. 130. jegyz.

¹³⁴ Curtea de Argeş.

¹³⁵ Simontornya (Tolna vármegye).

¹³⁶ Hermán nembeli Lackfi István erdélyi vajdára ld. *Karácsonyi* II. 171.

¹³⁷ Szolnok (Szolnok vármegye).

¹³⁸ Curtea de Argeş.

¹³⁹ Csepel (Pest megye — Budapest).

nostris servitiis et legationibus de Alba Regali¹⁴⁰ veniens per invasionem latronum vix mortis periculum evasisset . . .

Árta I. Lajos király 1378. IV. 19-én, melynek eredetije. Arch. Nat. Hung. Dl. 61234. Ed.: Hazai okmánytár II. 130—134.

XXXII. 1351. III. 30. Az erdélyi káptalan előtt *Peturfolua*-i Péter fia János fiai, László, Mihály és Péter tiltakoztak az alábbiak miatt:

. . . ipsi in puerili etate existentibus, eo tempore, quo dominus rex Karolus pie recordationis ad partes Transalpinas cum suo iverat exercitu, magister Lach (!), tunc temporis comes Siculorum,¹⁴¹ quandam particulam terre ad ipsam possessionem eorum *Peturfolua*¹⁴² pertinentem fer falsas metas potentialiter occupasset (!) ad possessionem *Yclod*¹⁴³ aplicando (!) . . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 29686. Ed.: Anjou V. 439.

XXXIII. 1351. IV. 24. I. Lajos, Magyarország királya *Holumba*,¹⁴⁴ *Gyerhegye*¹⁴⁵ és *Keresztur*¹⁴⁶ birtokokat Kolos mesternek, udvari apródjának¹⁴⁷ adja alábbi érdemeiért:

. . . magister Kolos multa servitiorum genera primum excellentissimo et magifico principi domino Karolo, olym inclito regi Hungarie, genitori nostro karissimo et per consequens nobis et regno cum omni fervore fidelitatis pro exaltatione predicti patris et etiam proprii nostri honoris exhibuerit, que omnia seriatim propter tediosam scripti prolixitatem presentibus inseri facere nequeamus, aliqua tamen de ipsius servitiis in memoriam exemplarem posteriorum presentibus duximus annotari. Nam predictus magister Kolos ab evo sue pueritie predicto patri nostro ab ipso tempore, quo dictus pater noster regnum Hungarie prenotatum iure geniture nobis attinens intravit, semper fidelissima servitia temporibus et locis oportunis avidi cura exhibuit et impendit. Cum enim predictus genitor noster cum valida multitudine sue gentis ad recuperandum quasdam partes predicti regni Hungarie per Bozorab woywodam infidelem ipsius patris nostri occupatas contra eundem Bozorab ad partes Transalpinas accessisset, predictusque Bozorab quadam subdolosá infidelitate et dampnabili presumptuositate se contra eundem patrem nostrum, tanquam suum dominum naturalem cum tota sua potentia et vicinorum paganorum,¹⁴⁸ ac aliorum eiusdem patris nostri infidelium agregata caterva diem extremum predicti patris nostri claudere ex abrupto cupiens et animo desiderans anhelanti hostiliter obiecisset et dictus pater noster pre nimia fatigatione propter insultus hostium in eum impetum facientium oppressus de equo suo cecidisset, nec ascensum equi sui inibi comode potuisset adipisci, ecce predictus magister Kolos pro salute et comodo predicti patris nostri non pavescens preponere necem vite, ascensum predicti equi eidem patri nostro toto posse sagaciter procuravit in signum sincere fidelitatis observande, sicque dictus pater noster per ipsius sollertiam evasit metas mortis illa vice,

¹⁴⁰ Székesfehérvár (Fejér vármegye).

¹⁴¹ Hermán nembeli Lack székely ispánra ld. *Karácsonyi* II. 171.

¹⁴² Petrisat — Magyarpéterfalva (Tirnavá — Küküllő vármegye).

¹⁴³ Iclod — Küküllőklód (ugyanott).

¹⁴⁴ Halimba (Veszprém vármegye).

¹⁴⁵ Eltűnt helység (Pest vármegye).

¹⁴⁶ Keresztúr (Fejér vármegye).

¹⁴⁷ A némai Kolos család alapítója.

¹⁴⁸ Tatárok.

ut hec omnia certa relatio litteratoria ipsius patris nostri et aliorum quam plurimorum fidelium nostrorum patefecit nostre maiestati. . . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 41154. Ed.: Fejér VII/3. 123—125; *Jakab*: Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez. I. 48—49; Hurmuzaki—Densuşianu I/2. 14—15.

XXXIV. 1351. IV. 29. I. Lajos, Magyarország királya *Osl* nembeli Imre fia Lőrinc fiai, János udvari vitéz, István budai prépost és királyi káplán és Benedek¹⁴⁹ részére *Zoath*¹⁵⁰ birtokot és tartozékait Sopron megyében új adomány gyanánt adja alábbi érdemeikért:

..in aliqualem recompensationem fidelium servitiorum eorumdem magistri Johannis aule nostre militis, domini Stephani prepositi et Benedicti filiorum Laurentii filii Emerici ac morte predicti Laurentii patris ipsorum, qui tempore excellentis principis prelibati domini Karoli regis, genitoris nostri karissimi in sua expeditione in partibus Transalpinis pro regia sacra corona viriliter dimicando extitit interemptus . . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 4186. Ed.: *Nagy Imre*: Sopron vármegye története. Oklevéltár I. 220—222. Az oklevelet I. Lajos új pecséttel és záradékkal látta el 1364. II. 4-én (ld. XXXVI.).

XXXV. 1357. I. 18. I. Lajos, Magyarország királya átírja és megerősíti I. Károly király 1324. XI. 10-én kelt oklevelét *Nymygh*¹⁵¹ birtokról *Osl* nembeli Imre fia Lőrinc fiai, István zágrábi választott püspök, továbbá János és Benedek mesterek¹⁵² részére alábbi érdemeikért:

..considerantes grata servitia et obsequia ac fidelitates, quibus primum dictus magister Laurentius filius Emerici pater eorum, tempore predicti patris nostri domini regis Karoli coram oculis sue maiestatis multipliciter effulsit, qui etiam in eiusdem servitiis in terra Transalpina contra Bazarab woyuodam Olacorum viriliter dimicando, pro regia corona proprii sanguinis sui effusione madidatus extitit interemptus, ut certis indicis et relatibus fidelium baronum nostrorum nobis referentium scimus, necnon eorumdem electi et suorum fratrum, quibus ipsi inter alios fideles nostros specialius claruere et res ac personas eorumdem dubiis fortune casibus pro nobis intrepide exponendo studu(erunt) complacere nostre regie maiestati . . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 2264. Ed.: *Nagy Imre*: Sopron vármegye története. Oklevéltár I. 264—267. — I. Lajos ugyanezen a napon átírta I. Károly király 1337. II. 4-i oklevelét *villa Sancte Crucis de Reche* adományozásáról fentiek részére, melynek szövege az idézett részben szóról szóra egyez az alábbi eltérésekkel: . . .multipliter . . .Bazarad wýuodam . . .interemptus . . . Ennek eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 3042. Ed.: Fejér IX/2. 586—589; Hurmuzaki—Densuşianu I/2. 49—50; Smečiklas XII. 388—390.

XXXVI. 1364. II. 4. I. Lajos, Magyarország királya saját és Károly király okleveleit új pecséttel látja el és az alábbi záradékot vezeti rá:

..sigillum novum in duobus paribus fecimus pro nobis sculpi, quod ad omnia privilegia nostra et quondam domini Karuli regis patris nostri sub priori sigillo eiusdem

¹⁴⁹ Az *Osl* nembeli Kanizsai családra ld. *Karácsonyi* II. 401 kk.

¹⁵⁰ Bágyogszovát (Sopron vármegye).

¹⁵¹ Nevegy, ma Fertőszentmiklós (ugyanott).

¹⁵² Ld. 149. jegyz.

tempore sue coronationis sculpto et demum per eundem eo, quod sub ipso plurime infidelitates perpetrare extiterunt reperte, permactato ac sub alio sigillo ipsius in partibus Transalpinis casualiter deperdito confecta iuxta dicta tria sigilla decrevimus fore appendendum. . . .

I. Lajos 1351. IV. 29-i oklevelének záradéka; az oklevél eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 4186. Hasonló záradékkal látták el ugyanezen a napon I. Lajos 1357. I. 18-i oklevelét; Dl. 3042. — A számos oklevélre rávezetett záradék előfordulásait nem közöljük. Néhány ismert példája: 1364. IV. 9.: Fejér IX/7. 220—221; IX/3. 413; Hurmuzaki—Densuşianu I/2. 23—24; — 1364. IV. 19.: Smičiklas XIII. 358—359; 1364. V. 12.: Hazai okmánytár II. 90—97; Hurmuzaki—Densuşianu I/2. 23—24; — 1364. V. 30.: Zimmermann—Werner II. 210—211; 1364. XI. 29.: Okmányok a Kellemesi Melezer család levéltárából 27; — 1364. XII. 27.: *Thallóczy—Barabás*: Blagay okmánytár 128—132; Smičiklas XII. 77—80; — 1370. III. 31.: Smičiklas XII. 670—671.

XXXVII. 1365. II. 2. I. Lajos, Magyarország királya átírja Károly király 1323. III. 29-i és 1326. VIII. 20-i oklevelét *Seneu-i*¹⁵³ Pál részére az alábbi szavakkal:

. . .quasdam duas litteras patentes excellentis et magnifici principis olym domini Karoli incliti regis Hungarie, genitoris nostri karissimi, pie memorie, medioeri suo sigillo in terra Bozorab casualiter deperdito consignatas . . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 104765. Ed.: Jakubovich Emil, Magyar Nyelv 27 (1931) 206—209. Reg.: Fejér IX/7. 56—57; Székely Oklevéltár I. 52—53; Doc. Trans. XIV/4. 282 (mindhárom hibásan az 1346. év alatt s a fenti idézet nélkül).

XXXVIII. 1410. VI. 6. Garai Miklós nádor érvénytelennek nyilvánítja I. Károly király 1324. XII. 24-én *Karlo* birtokról¹⁵⁴ kiadott oklevelét, mert a havasalföldi hadjáratban elveszett királyi pecséttel volt megpecsételve és nem volt hitelesítve I. Károly ill. I. Lajos király pecsétjével.

. . .Ladizlaus de Elefanth litteras domini Karuli olym similiter regis Hungarie privilegiales, dupplici suo sigillo medioeri in partibus Transalpinis deperdito, anno domini millesimo trecentesimo vigesimo quarto, sexto Kalendas Ianuarii, regni autem sui anno similiter vigesimo quarto emanatas nobis presentavit, in quibus habebatur, quod ipse dominus Karulus rex consideratis fidelitatibus comitis Mathye de Elefanth¹⁵⁵ possessionem suam Karlo vocatam, in comitatu Nitriensi existentem eidem comiti Mathye et suis heredibus in perpetuum contulisset, quam sub metis litteris in eisdem conscriptis per suum et dicti capituli Nitriensis¹⁵⁶ homines dicto comiti Mathye statui fecisset. Quibusquidem litteris presentatis cum nos per eundem Ladizlaum litteras confirmatorias prescripti, per ipsum exhibiti privilegii, eo quod tam idem dominus Karulus rex, quam etiam dominus Lodovicus similiter rex, filius eiusdem omnes et singulas litteras sub dicto. ipsius regis Karuli sigillo deperdito emanatas, propter evitare periculum exinde proveniendum sub pena cassationis earundem per quoslibet regnicolas sub ipsorum novis sigillis confirmari facere demandasse dinoscitur, nostro conspectui produci petivissemus. Idem Ladislaus se et dictum Mathiam huiusmodi confirmatorias litteras, nunc vel in futurum exhibere non posse recitavit, vicibus pluribus replicatis; unde licet prescripti Mathyas et Ladislaus de Elefanth ex vigore dicti privilegii anotati domini Karuli regis dictam possessionem Karlotheleke pro se habere attemptaverint. tamen quia ipsum privilegium. dicto

¹⁵³ Sényő (Szabolcs vármegye).

¹⁵⁴ Eltűnt helység (Nyitra vármegye).

¹⁵⁵ Lefantovce — Elefánt (ugyanott).

¹⁵⁶ Nitra — Nyitra (ugyanott).

deperdito sigillo communitum, eo quod confirmationi sub autenticis novis sigillis eorumdem regum et nostris submissum non exitit, nullius virtutis et roboris fore, ymmo per omnia annullatum et cassatum esse . . . reperiebantur . . .

Eredetije: Arch. Nat. Hung. Dl. 9482. Reg.: *Mályusz*: Zsigmondkori okmánytár II/2. Budapest, 1958. 370.

Függelék. Hamis oklevelek

A. 1330. II. 14. *Donch zólyomi comes*¹⁵⁷ *Korynethna Luka földet*¹⁵⁸ *Lypthow-i Ffrancheus*-nak adományozza.

Nos magister Donch comes de Zolio memorie commendantes tenore presentium significa[m]us, quibus expedit universis, quod nos considerantes fidelia servitia et fidelium servitiorum merita Petri filii Ffrancheus de Lypthow, que idem nobis in diversis expeditionibus et exercitibus domini nostri Karoli dei gratia illustris regis Hungarie indefesse et indesinenter cum omni fidelitatis fervore impendit et principaliter in terra Bozorad, ubi multi fideles sancte corone regie corruerunt, nobiscum in ipso exercitu existens in exportatione pecunie nostre fideles impendit famulatus et in eo scilicet, quod dum secundus equus noster sub nobis per emulos regni fuisset interfectus, tunc ipse Petrus equum suum veluti fidelis famulus sub nos assignavit et ibidem tribus vulneribus letalibus extitit sauciatus et ne tot et tanta servitia eiusdem erga nos forent et existant occultata, in recompensationem fidelium servitiorum suorum predictorum et aliorum nobis impensorum et in futurum impendorum, quandam terram nostram seu silvam Korynethna Luka vocatam de nostra possessione emptitia excisam contulimus Datum in festo beati Valentini martiris anno domini millesimo CCC^o tricesimo.

Átírta a turóci konvent 1435. VII. 12-én *Ladislavus filius Stephani de Widafetde de comitatu Liptoviensi* kérésére, melynek eredetije 1945-ig a Thuránszky család levéltárában volt; fényképe: Arch. Nat. Hung. Dl. 104853. Ed. et facs: Adalékok Zempléni vármegye történetéhez 21 (1915) 16–17. *Donch comes* 1330. II. 14-i oklevele hamisítvány, amit bizonyít, hogy korábban datálták, mint a benne leírt esemény megtörtént (1330 szeptember–novemberében). Továbbá az, hogy fogalmazata nem egyez *Donch comes* okleveleinek fogalmazatával (ld. pl. hasonló ügyben 1331. VIII. 1-én kiadott oklevelét X. szám alatt), ellenben a királyi adománylevelek narratios részének szóhasználatát követi. Az 1435-i átírólevél nem tekinthető hamisnak. Az 1330-i hamisítvány tehát 1331 és 1435 között készült, feltehetően egy hasonló szövegű királyi oklevél felhasználásával.

B. 1330. XII. 9. I. Károly király *Wabonik*¹⁵⁹ fia *Radozlaus* fiainak, Miklós-nak és *Duym*-nak birtokokat adományoz Miklós alábbi érdemeiért:

. . . dum nos tempore iam elapso propter occupationem terrarum et confinium regni nostri rationabilibus ex causis animum nostrum regium moventibus, cunctorum etiam (!) prelatorum et baronum ac regni nostri procerum universorum ad id habito consilio prematuro illum seivum Bozorad, waŷuodam Wolahorum, rebellem et notorium emulum nostrum diffidassemus et congregato nostro valido exercitu in terram suam Transalpinas, gentibus nostris ignotam, nostro regio culmini subiciendam se transtulimus,

¹⁵⁷ Ld. 89. jegyz.

¹⁵⁸ Valószínűleg Liptov — Liptó vármegyében.

¹⁵⁹ Babonié, a Blagay család őse.

ubi certis diebus sine prelio inter alpes et montes per latibulas se moventes fere omnibus edibilibus hominum et equorum destituti laborabamus, factaque treuga cum predicto Bozorad, data fide sua perfida, ut nobis uti regi parceret ac securum exinde redeundi simul cum exercitu nostro iter preberet, confidentes de fide scismatici, in quo non fides, sed error fidei existit; revertebamur et cum gentibus nostris in quadam via perpetue anathemati data, ex utraque parte rippis (!) preminentibus circumclusa et ante, unde patentior erat, in pluribus locis indaginibus fortiter circumsepta et Wolahorum pugnatorum gentium dicti Bozorad multitudine obsessa, asperime (!) circumquaque rabide et vehementi impetu in nos et nostrum irruendo exercitum, diversi modi orrendis caninosis insultibus, fundarum iaculis et aliis crudelium verberum ictibus afficiendo gladiis feriunt turmas nostras, sagittas lanceasque suas inebriant sanguine occisorum undique, ut muro obstruati momordivis verberum plagis, ubi nec ultra procedere nec fuge locum habere poteramus, ceu pisces in gustrio vel sagena comprehensi ad Plasmatorum omnium rerum, protector noster aspice deus alta suspiria clamantes in eodem Iesu Christo pro nobis crucifixo et eius sacre genitricis simul cum sanctis omnibus cum paucis nostris colateralibus (!) divino tutamine scutis desuper facto velamine, creberrimos in ex hoc ictus gladiatorum, sagitarum, lancearum et aliarum nonnullarum iacularum super se tollendo velut ymbres pluviarum, vitam a mortis impetu arctius evitare cogebamur. ubi prefatus Nicolaus iuvenis adleta ut tiro fortis, fidelis noster vehementi spiritu et mentis nostre intuitu leonina ferocitate, viribus resumptis in virtute sui militaris brachii, cunctis tamen suis feramentis de suo ad terram ruptis, corpore tantum scuto et acutissima sua vibrata lancea rursus in aciem offensorum nostrorum se viriliter contulit pugnaturus, caput nostrum priusquam suum fideliter defendendo coram oculis nostris quinque fortiores Wolahorum pugnatores, qui pre cunctis caput nostrum regium orbare festinabant, sua veloci agilitate occisit et preceps in terram vita exutos prostravit, ubi et ipse Nicolaus miles ex adverso sex vulnera ad caput et humera sua tullit (!) non modica et fere viginti quinque suos nobiles familiares dimisit interemptos, illico favente domino lassata ferventia pugnatorum, qui de muro se ad latus dextrum trudentes, hinc inde peditantes. ex inopinato conflictu volente Altissimo, qui cuncta solus preordinat, fuge presidio coacti et a loco elongati ad salubriorem precessimus tempus. et exinde redditum (!) sumpimus ad propria . . .

Átírta I. Lajos 1364. V. 48-án, melyet átírt a zágrábi káptalan 1541. XI. 11-én; ennek eredetije: Arch. Nat. Hung. Blagay család levéltára n. 129. Ed.: *Thallóczy—Barabás*: A Blagay család oklevéltára. Budapest. 1897. 110—114; Smičiklas IX. 534—537; Victor Motogna, *Revista Istorică* 9 (1923) 82—83. Reg.: Doc. Trans. XIV/2. 341. — I. Lajos 1364-i oklevélét tartalmilag átírta *Wyngharth-i Gereb Mátyás* bán 1486. VIII. 26-án, melynek eredetije ugyanott található 127. sz. alatt. Ed.: *Thallóczy—Barabás* 418—419 (itt *Babonyk* név olvasható).

A szóbanforgó 1330-i oklevél, valamint az 1364-i átírólevél hamisítvány, mint ezt kétséget kizáróan bebizonyította Wertner Mór, *Századok* 32 (1898) 841—843 alatt. Vö. *Karácsonyi*: A hamis, hibáskeltő és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig. Budapest. 1902. 183 és 199. szám; *Pataki József*: Anjou királyaink és a két román vajdaság 34—35. A hamisítás minden bizonnyal 1486 előtt történt, mert ekkor már említik az oklevelet. A hamisító a *Bozorad* elleni hadjárat leírásához a bővebb krónikák szövegét használta forrásul, amint ez a szövegegyezésekből kitűnik.

Pótlás

Az I. részben közzétett XIII. századi oklevelekhez [pótlandó az alábbi, dátum nélküli levélfogalmazvány:

25. [1285. IV—V. körül] Benedek mester [az esztergomi szent Tamás egyház prépostja] az esztergomi stb. espereseket értesíti arról, hogy a magyarok által üldözött tatárok Erdélyig érkeztek, *sed Siculi, Olachi et Saxones omnes vias ipsorum cum indaginibus stipaverunt sive giraverunt.*

Eredetije: Wien, Nationalbibliothek. Cod. Lat. n. 1062. fol. 117 v. Ed.: Mon. Eccl. Strig. II. 419.

A fenti h iradás tük rözöd ik az 1294-ig folytatott Chronica monasterii S. Bertini fentebb, a 13. sz. alatt idézett adatában, hol a két tatárjárás története össze van keverve. (I.d. Gombos 1332. vö. 1558 és 787.)

ДЬ. ДЬЕРФФИ

ДАННЫЕ К ИСТОРИИ РУМЫН XIII ВЕКА И К НАЧАЛУ РУМЫНСКОГО ГОСУДАРСТВА

(II. часть)

Резюме

История образования румынского государства и обеспечивающего его самостоятельность сражение 1330. года известна нам из пяти источников повествовательного характера, кроме того из хранящихся в Венгрии грамот. Автор статьи собрал текст 40 грамот, из числа которых 11 является неизданным. Шесть грамот 1317—29 годов освещают предисторию выступления воеводы Валахии, Базараба. История борьбы 1330-го года реконструируется на основе текстов 34 грамот 1330—1410 годов.

До появления Базараба на относящейся к Венгрии территории Баната—Серень происходившему из рода Чанал бану Теодору удалось при помощи видинского деспота Михаила захватить власть в свои руки. Венгерский король I. (Анжу) Карой в 1316. г. одержал победу над баном Теодором, его сыном Яношом и вспомогательными болгарскими войсками и взял крепость Михалд (Мегахидю). Свойственник бана Теодора Iwan dictus Oroz бежал в Болгарию, где впоследствии как воевода болгарских царей под именем 'Ιβάνης ὁ Ρως играл руководящую роль в сражениях болгар против Византии.

С 1316 г. считается господство явившегося вассалом венгерского короля валашского воеводы, Базараба. Венгры в 1323. г. взяли от болгар крепость Гурен (Ада—Калех?), с 1324 г. Базараб вел самостоятельную политику, оказывая при помощи татарских отрядов помощь войскам болгарского царя Михаила против Византии. В 1326. г. в области Мегахиди совместно с татарами наступал против Венгрии. О татарско-половецких связях говорит и его — арабского происхождения — имя. Башарад, Башарат, Башараб — имя, происходящее от могомеданского почетного звания *башарет* или *баширет*. В 1330. г. Базараб вместе с черными татарами оказал помощь болгарскому царю Михаилу, однако в сражении при Вельбузд потерпел поражение. Король Венгрии, Карой, в сентябре—ноябре 1330. г. повел поход на Базараба; воевода Базараб при крепости Аргеш сдался, однако у подножия скалистой горы, на узкой тропинке румыны неожиданно напали на возвращающуюся войска короля и с свергнутыми сверху камнями, бревнами и стрелами разбили их. По данным участников потеря венгерских войск достигла почти половины, 48%-ов. Сражающиеся в венгерской армии коложварцы и саксонцы Трансильвании понесли лишь материальные потери, вспомогательные войска половцев однако в большей части погибли.

GY. GYÖRFFY

CONTRIBUTIONS A L'HISTOIRE DES ROUMAINS AU XIIIe SIÈCLE ET AUX ORIGINES DE L'ÉTAT ROUMAIN

(IIe partie)

Résumé

Outre cinq sources narratives les chartes de Hongrie nous informent sur l'histoire de la formation de l'État roumain et sur celle de la bataille de 1330 livrée pour l'indépendance. Quant à ce sujet la présente étude contient les textes de 40 chartes, dont 11 sont encore inédites. L'action de Bazarab, voïvode de Valachie, est présentée par 6 chartes provenant des années 1317—1329, alors que l'histoire de la bataille de 1330 se reconstruit à la base 34 documents datant des années 1330—1410.

Précédemment à l'action de Bazarab, c'était le ban Théodor, issu de la famille de Csanád, qui avec le concours de Michel, despote de Viddin, s'était acquis le pouvoir dans le territoire de la banovie de Szörény appartenant à la Hongrie. En 1316 Charles Ier Anjou, roi de Hongrie, ve-

nait de vaincre le ban Théodor, son fils Jean, tout aussi bien que les troupes auxiliaires bulgares et leur reprit le château fort de Mihald (Mehadia). Le beau-frère du ban Théodor, *Iwan dictus Oroz* se refugia en Bulgarie, où dans la suite, comme le chef d'armée des tzars bulgares, avait sous le nom de *Ἰβάνης ὁ Ὀρός* un rôle important à jouer dans les luttes menées par les Bulgares contre Byzance.

C'est à partir de 1316 qu'on tient compte du règne de Bazarab de Valachie, soumis à la mouvance du roi de Hongrie. En 1323 les Hongrois enlevèrent aux Bulgares le château fort de Guren (Ada Kaleh?); à partir de 1324 Bazarab suivit une politique indépendante, en tant qu'avec l'aide des troupes bulgares il prêta secours au tsar de Bulgarie contre Byzance; en 1326, s'appuyant des Tatares, il attaqua la Hongrie dans la région de Mehadia. Les rapports que Bazarab établit avec les Tatares et les Coumans se trouvent attestés par son nom aussi: le nom *Basarad Basarat Basarab* remonte au nom honorifique d'origine arabe *basaret* ou *basiret*. En 1330 avec le concours des Tatares Bazarab prêta aide à Michel, tsar de Bulgarie, mais dans la bataille de Velbužd il essuya un échec. Charles, roi de Hongrie, mena une campagne contre Bazarab aux mois de novembre et de décembre 1331; le voïvode Bazarab capitula auprès du château fort d'Argeș, mais les Roumains surprirent le 12 novembre les troupes royales en train de regagner le pays et sur un chemin étroit, au pied d'un roc, l'écrasèrent moyennant des pierres, des troncs d'arbre et d'arcs. A en croire la statistique de ceux qui y prirent part la perte de l'armée hongroise monta à 48 pour cent; les citoyens de Kolozsvár (Cluj) et les Saxons de Transylvanie ne subirent que des dommages matériels, alors que les troupes auxiliaires coumans restèrent sur le champ de bataille.